

Ekonomisk vinst, miljöhänsyn och statligt företagande

Författare: [Rikard Ledin](#)

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för Globala Studier

Examensarbete för kandidatexamen i Globala Utvecklingsstudier

Bachelor thesis in Global Development Studies

Handledare: [Bent D. Jørgensen](#)

Vt. 2013

Sammanfattning

Den här uppsatsen kommer undersöka huruvida det finns prioriteringar som inte överensstämmer med styrdokument, politiska ställningstaganden eller uttalade mål för verksamheten i statligt styrda Vattenfall. Detta kommer genomföras med hjälp av Foucaults diskursanalytiska ramverk som genom en kvalitativ analys ser närmare på hur det offentliga bolagets organisation kan påverkas av de överliggande politiska diskurserna gällande miljö och ekonomi. Detta för att se hur dessa övergripande mål utvecklar sig i organisationen och huruvida organisationens inriktning stämmer överens med aktuell politik.

Analysen kommer i sin tur visa på att otydligheter de övergripande diskurserna emellan kan bidra till motsägelsefulla och inkonsistenta prioriteringar inom organisationen, där tolkningsfrihet leder till att ekonomiska faktorer prioriteras framför miljönytta.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING.....	1
1 INTRODUCTION	3
2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	5
2.1 SYFTE.....	5
2.2 FRÅGESTÄLLNINGAR	5
2.3 UPPSATSENS DISPOSITION	5
3 LITTERATURÖVERSIKT.....	6
3.1 OFFENTLIG SEKTOR.....	6
3.2 EKONOMI OCH MILJÖ	8
3.3 BOLAGET VATTENFALL	10
3.4 AVGRÄNSNINGAR.....	10
4 METOD.....	11
4.1 TEXTANALYS.....	11
4.2 DISKURSANALYS.....	12
4.3 VALIDITET OCH RELIABILITET.....	15
4.4 TOLKNING AV TEXTER.....	16
5 TEORETISKT RAMVERK.....	17
5.1 TEORETISK BAKGRUND	17
5.2 OPERATIONALISERING.....	18
5.3 DUBBLA STYRLOGIKER	19
5.4 ANALYSVERKTYG	20
5.4.1 MÖJLIGHETSVILLKOR	20
5.4.2 UTESTÄNGNINGSMEKANISMER	21
5.4.3 MAKT	21
5.4.4 ANALYTISKT RAMVERK	21
6 DESIGN.....	22
6.1 VAL AV DATA OCH STUDIENS UPPLÄGG.....	22
7 KVALITATIV DISKURSANALYS AV FALLET VATTENFALL	25
7.1 SLÄKTSKAPSLINJER OCH ÖVERGRIPANDE REGERINGSMÅL	25
7.2 ÄGARDIREKTIVEN	29
7.3 VATTENFALLS ORGANISATION OCH TOLKNING	31
7.3.1 UPPFÖRANDEKODEN	31
7.3.2 ÅRS- OCH HÅLLBARHETSREDOVISNING.....	32
8 SLUTSATS	36
8.1 FRÅGESTÄLLNINGARNAS SVAR	36
8.2 FRAMTIDA FORSKNING	40
LITTERATURFÖRTECKNING.....	41

1 Introduktion

Hur påverkas ägarstyrningen i ett svenskt bolag av de omkringliggande politiska diskurserna? Influerar de i sin tur utformningen av styrdokument och stadgar i bolaget?

Detta är frågor som ingen forskare tidigare besvarat i litteraturen kring demokrati och marknadsekonomi, offentlig förvaltning, ägarstyrning av statligt ägda bolag eller politik. Även fast Riksrevisionen de senaste åren har producerat ett antal rapporter (Riksrevisionen (c), u.d.) gällande de offentliga bolagen, dess förvaltande och vad de har för ansvar. Bland dessa finns undersökningar som talar för att miljöfrågor ofta försummas i företag och det har tidigare påvisats att statligt ägda Vattenfall AB¹ har förbisett miljöaspekten under många år. 2004 och igen 2007 presenterade riksrevisionen två rapporter som tydligt fastslog Vattenfallkoncernens otydliga ägardirektiv och nedprioritering av miljöområdet i och med deras investeringar i Tyskland (Riksrevisionen, 2004; Riksrevisionen, 2007). Dock har dagens forskning inte gått in för att diskursivt se huruvida motsägelsefullhet² och inkonsistens mellan ekonomisk vinst och miljönytta genomsyrar regeringsmål och aktuell ägarstyrningspolitik för att i sin tur se hur de påverkar ett bolags organisation och dess diskurs.

De statligt ägda bolagen är av stor betydelse i samhället samt näringslivet och bör därför vara de som går i framkant i miljöområdet (Naturvårdsverket, 2012). Men olika aktörer har delad syn på vilken väg som är den rätta för att uppnå ett mer hållbart samhälle, där vissa förespråkar en mer marknadsorienterad lösning och andra hårdare styrning av exempelvis staten (Sachs, 1999). Sverige anses i många fall som en föregångare inom miljöarbetet (Rockström, 2013; Nilsson & Eckerberg, 2009) och jag vill därför genom en fallstudie analysera hur svenska staten integrerar ekonomiska intressen med miljöhänsyn genom sitt företagande. Finns motsägelsefulla och inkonsistenta prioriteringar i mellan dessa mål i deras bolag som i sin tur kan påverka organisationens inriktning?

Med bakgrund i den senaste tidens medierapportering och det behov av omställning mot miljövänligare energiproduktion som finns (Everett et al., 2012: 611-618). Tillsammans med statens goda möjligheter att gå före mot en hållbarare energiproduktion kommer denna uppsats se närmare på det helägda energibolaget Vattenfall.

¹ Vattenfall AB benämns här efter endast Vattenfall

² Endera av två antaganden relaterade på ett sådant sätt att det är omöjligt för båda att vara sanna eller för båda att vara falska.

Vattenfall arbetar främst med energiproduktion och har genom sin verksamhet stora möjligheter att påverka miljön lokalt såväl som globalt. Det är idag en internationell aktör med 100 olika kraftanläggningar inom såväl förnybar som fossil energiproduktion³. Sin största miljöpåverkan har företaget idag från 16 kolkraftverk (Vattenfall AB (b), 2013). Dessa verk har en stor miljöpåverkan såväl lokalt som globalt i en värld som är i stort behov av en omställning mot grönare energiproduktion (United Nations Development Programme, 2009). Ett sådant företag är särskilt viktigt att se närmare på eftersom energiproduktion är grundläggande för både framtida ekonomisk tillväxt och att förhindra radikala klimatförändringar (Everett et al., 2012: 611-618).

Uppsatsen kommer ta vid där riksrevisionens rapport från 2007 avslutade för att undersöka hur styrdokument och policys ser ut idag. För att göra det på bästa sätt startar analysen på ett bredare plan och analyserar de släktskapslinjer som påverkar ägardirektiv och styrning av bolaget. Släktskapslinjer utgörs av de olika omgivande formationer, praktiker och diskurser som utgör förutsättningarna för vald diskurs (Bergström & Boréus, 2005: 310). Uppsatsen⁴ kommer då utgå från Thomassons (2013) teori kring hybridorganisationer⁵, som innebär att det vid bolagisering av en offentlig förvaltning uppstår olika styrlogiker från omgivande diskurser, vilka i sin tur kan skapa motsättningar och inkonsistens mellan varandra inom bolaget. De styrlogiker som är av intresse i denna uppsats och fallet Vattenfall är ekonomisk vinst och miljönytta. Då staten är ensam ägare undersöks de släktskapslinjer till ekonomisk vinst och miljönytta som finns inom staten, detta för att på djupet förstå vad som möjliggör och som ligger till grund för Vattenfalls organisation.

Relevansen för Globala Utvecklingsstudier visas dessutom i det globala perspektivet med frågan kring det centrala begreppet hållbar utveckling och ett internationellt ansvar för såväl stat som medborgare även utanför landets gränser. Det berör vidare resurs och fördelningsfrågor ur ett globalt perspektiv, hur samhällsstyrningen fungerar i Sverige och behandlar maktrelationer mellan olika diskurser. Denna uppsats går dessutom i linje med tidigare uppsatser från Globala Utvecklingsstudier (Abrahamsson, 2013; Vennberg, 2013).

³ Olja, kol, naturgas och kärnkraft kännetecknas av att det är ändbara fossila lager av energi som man utvinner. (Everett, et al., 2012)

⁴ När jag pratar om uppsatsen så menas detta inom ramen för en C-uppsats/kandidatuppsats på Göteborgs universitet.

⁵ Förklaras närmare under kapitel 5.2

2 Syfte och frågeställningar

2.1 Syfte

Den här uppsatsen undersöker huruvida det finns prioriteringar som inte överensstämmer med styrdokument, politiska ställningstaganden eller uttalade mål för verksamheten i statligt styrda Vattenfall. Det jag fortsättningsvis vill benämna inkonsistent bolagsstyrning.

2.2 Frågeställningar

- Hur yttrar sig eventuella motsägelser och inkonsistenta prioriteringar mellan ekonomisk vinst och miljönytta i det statligt ägda bolaget Vattenfalls diskurs?
- *För att besvara detta behöver jag veta:*
 - a) Hur ser förhållandet mellan omgivande diskurser ut? Finns det inkonsistenser dem emellan?
 - b) Hur styr omgivande diskurser bolagets ägardirektiv?
 - c) Hur uttrycks och används de olika styrlogikerna i organisationen? Finns det motsägelser och inkonsistenta prioriteringar emellan ekonomisk vinst och miljönytta?

2.3 Uppsatsens disposition

Nästa kapitel delar upp den befintliga litteraturen i tre delar för att enklare urskilja sammanhang och relevans: (1) offentlig sektor, (2) ekonomi och miljö och (3) bolaget Vattenfall. Litteraturöversikten går först igenom den tidigare forskning som finns kring offentlig sektor, där stor del av forskningen behandlar effektivisering i olika avseenden och hur målet efter effektivisering kan leda till komplicerade målbilder för organisationen. Andra delen går närmare in på företag och forskares undersökningar om och försök av att inkorporera miljöhänsyn kontra ekonomisk vinst i företagen, för att därefter påvisa vad som har gjorts tidigare, varför min forskning är viktig och vad den tillför. Jag kommer vidare påvisa att om än det finns mycket forskning kring hur miljö och ekonomi på ett bättre sätt kan kombineras inom olika områden, så finns det inte någon som tidigare genom diskursanalys sett på hur eventuella spänningar mellan ekonomisk vinst och miljöhänsyn diskursivt ter sig i Vattenfalls diskurs.

Metodkapitlet går i sin tur igenom sätt att forska inom kvalitativ text- och diskursanalys, förklarar den verklighet som existerar inom det diskursiva forskningsfältet och redogör hur resultaten och arbetsgången strävar efter att vara så objektiv och pålitlig som möjligt.

Det fjärde kapitlet går vidare in på den operationalisering, hybriddiskursen och tidigare forskning uppsatsen kommer utgå från. Därefter presenteras analysverktyget som bygger på hybriddiskursen och Foucaults diskursanalys där verktygen och frågorna specificeras.

Femte kapitlet går igenom materialvalet till analysen och går igenom analysens upplägg. Sjätte kapitlet presenteras den faktiska analysen av materialet och i det sista kapitlet besvarar frågeställningarna, diskuterar vidare forskning och avslutar med en diskussion kring resultatet.

3 Litteraturöversikt

För att på bästa sätt kunna besvara huruvida det finns spänningar mellan miljöhänsyn och ekonomisk vinst i Vattenfall delas litteraturöversikten in i tre områden. Den första undersöker den breda offentliga sektorn och de svårigheter som finns i att driva bolag. Den andra delen går in närmare på hur företag arbetar med miljöfrågor och sista delen går igenom hur uppsatsen relaterar till existerande forskning.

3.1 Offentlig sektor

Litteratur kring den offentliga sektorn är ett debatterat ämne och viktig för uppsatsen på grund av sitt syfte, där diskussioner kring styrningen av offentliga bolag och frågan huruvida de bör relatera och påverka marknaden är central.

Förhållandet mellan den offentliga och privata sektorn rör sig idag genom stora delar av de samhällsvetenskapliga och ekonomiska forskningsfälten vilket också skapar en spridning i hur forskare ser på problem och lösningar (Lindvall och Rothstein 2010). Två väl citerade exempel som diskuterar de offentliga institutionernas roll och betydelse, för såväl individers som grupperns intressen, för att forma och styra samhället är North (1993) och March & Olsen (1989). Rodrik (2007) argumenterar för att kontexten i ett samhälle är det avgörande i hur förhållandet mellan offentliga och privata institutioner ska formas. Kontexten syftar här på de olika förutsättningar som råder, som exempelvis hur stort en nation är och hur självförsörjande den kan vara. Medan Werhane (1991) ger ett nytt perspektiv på Adam Smiths liberala klassiska verk, där hon argumenterar för att den nationella säkerhetsaspekten bör vara den styrande faktorn i frågan hur stor den offentliga sektorn och dess institutioner ska vara. Exempel på detta är militär och polis.

En stor del forskare har också ställt sig den mer direkta frågan huruvida privatisering av offentliga verksamheter är effektivare (t.ex. Kikeri & John, 1993; Mansfield, 2008; McDonald & Ruiters, 2004). Denna fråga är av relevans på grund av bakgrunden som Thomasson (2013)

och Adolfsson & Solli (2009) beskriver, hur synen på offentlig sektor förändrades allt mer under 70 och 80-talen och hur det i takt med det ökade omvandlingen av offentliga förvaltningar till offentliga aktiebolag. Detta innebar i sin tur att bolagen kom att efterlikna privata företag allt mer.

I denna forskning råder det ingen större enighet vilka verksamheter som bör och inte bör privatiseras, utan det alla har gemensamt är sitt fokus på vilken omfattning privatisering är effektivt. Wollman och Marcou (2010) synade fem Europeiska länders offentliga sektorer i sömmarna. De kom fram till att dessa länder har gått mot mer marknadsstyrda samhällen då de på olika sätt privatiserat olika sektorer om än takten trappat ner något de senaste åren.

Ett mindre, men fortfarande väl utforskat område inom den offentliga sektorn är staternas roll och betydelse i verksamheterna. Norman (1996) diskuterar hur lagstiftning skiljer sig mellan länder och att offentlig styrning kan skilja sig mellan länder. Ser man närmare på den offentliga sektorn och ägarstyrning i en svensk kontext blir materialet betydligt mer begränsat. Endast fem större arbeten (Adolfsson & Solli, 2009; Rothstein, 2010; Norman, 1996; Bengtsson, 2012; Thomasson, 2013) problematiserar ägarstyrningen och de målbilder som finns. Rothstein (2010) tar upp skillnaden mellan målbilden för statliga respektive privata företag, där de statliga företagen sällan har skapats endast i syfte att tjäna pengar. Exempel på dessa kan vara Statens Järnvägar och Posten men även fast deras grundsyfte med åren kan förändras. Så som det gjorde för Vattenfall vid avregleringen av den svenska elmarknaden 1996 (Vattenfall AB (c), 2013), så är ändå samhällsnyttan det övergripande målet i offentliga verksamheter (Thomasson, 2013: 9-20).

Problematiken med dessa förändringar är enligt Thomasson (2013) att verksamheternas övergripande mål då blir att generera ekonomisk vinst och denna typ av affärsmässighet är inte nödvändigtvis förenlig med samhällsnytta. Hansson (1991) diskuterar också de organisatoriska fördelar som en bolagisering kan innebära. Exempelvis att effektiviteten hos medarbetare kan öka endast genom att veta att de är ett bolag istället för en förvaltning. Ett annat gott exempel är förenklingen av avtal med andra bolag då de inte behöver ta hänsyn till samma kommunala regleringar och hänsynstaganden som tidigare.

Ännu ett viktigt område både Thomasson (2013) och Rothstein (2010) berör är komplexiteten i ett ägardirektivs resa från riksdagsbeslut till styrelsens genomförande. Detta kan också ses i magisteruppsatsen *Hur styr politiker ett bolag*, som påvisar att det kommunalt styrda Staffantorps AB haft ägardirektiv på plats men att någon press på måluppfyllelse inte funnits. Det har i sin tur inneburit att de förhandlade direktiven inte lever upp till verkligheten (Olhed & Georgson, 2013). Men problematiken om otydlighet i ägardirektiv kan

man även se i förvaltning av privata bolag. Två relevanta exempel på dessa är Olhed & Georgson (2013) och Gustavsson & Danielsson (2004) som behandlar privata företags målkonflikt mellan miljömål och affärsmål.

Utöver detta har Riksrevisionen publicerat ett antal rapporter gällande statens förvaltande av ett antal av sina bolag. Några av dessa är Specialfastigheter i Sverige AB, LKAB, Sveaskog, Samhall och Svenska spel (Riksrevisionen (c), u.d.). 2004 publicerade de dessutom en rapport gällande Svenska statens förvaltande av bolaget Vattenfall. Där de kom fram till att uppdraget från staten var otydligt i den mån att ägarförvaltningen och bolagsledningen tolkat uppdraget på olika sätt. Men också att de båda instanserna haft en betydligt mer affärsmässig fokus än miljömässig. Detta då ägarförvaltningen inte själv tagit initiativ till att precisera uppdraget ytterligare (Riksrevisionen, 2004). 2007 gjorde riksrevisionen en ny uppföljande utredning vilket i sin tur påvisade att regeringen vidtagit åtgärder och förändrade ägardirektiven 2005. Vilket gav positivt utslag men även att det fortfarande fanns otydligheter i direktiven och att det bör specificeras närmare (Riksrevisionen, 2007).

3.2 Ekonomi och Miljö

Av vikt är också förhållandet mellan miljö och ekonomi inom företag då det är centralt för att kunna besvara frågeställningarna. Miljöfrågor tar allt större plats på den globala arenan (Anon, 2013) och många anser att dagens tillväxt hamnar i konflikt med långsiktig hållbarhet och miljöfrågor (t.ex. Meadows et al., 2004; Prugh et al., 2000; Brown, 2009; Helm & Hepburn, 2009). Det finns också många, inkluderat de ovan nämnda, som fokuserar på att förändra synen på förhållandet mellan hållbarhet och tillväxt. Ett exempel på detta är Hallgren (2009) som utgår från naturens begränsade resurser och hur dessa begränsningar bör styra politiken. Ett annat är Jackson (2009) som pekar på ekonomiska lösningar som bör implementeras för att klara av en omställning mot ett hållbarare samhälle. En av huvudlösningarna som Jackson förespråkar är att förändra synen på tillväxt. Två stora diskurser, som ovan nämnda litteratur faller inom, är miljöpolitik och miljöekonomi.

Det finns också en stor mängd litteratur hur företag och stater kan begränsa miljöpåverkan i dess olika verksamheter och inom ramen för vårt ekonomiska system. Debatten genomsyras här av en större integrering av såväl miljöhänsyn som social hänsyn (t.ex. Wallimann 2013, Lenshow, 2002; Portney & Stavins, 2000). Brown (2008) presenterar hur betydande en omställning till förnybara energikällor är och hur det är ett realistiskt mål då det finns

tillräckligt med energi i vind och solenergi i sig självt för att kunna försörja världens invånare. Dock konstaterar han också att det är den politiska viljan som är betydande i denna oställning.

Energifrågan är en mycket viktig faktor i hur stater ska kunna minska sina utsläpp (Brown, 2008) och liberaliseringen av den Europeiska marknaden som tog fart under 1990-talet öppnade upp möjligheter för energiföretag att växa på marknaden (Pollitt, 2012). Detta hade stor betydelse för Vattenfalls expansion av sin verksamhet och användning av olika energislag (Vattenfall AB (c), 2013). Staters ansvar över sin energiförsörjning och ansvar i produktionen är enligt många betydande (t.ex. Chen, 2012; Morata & Sandoval, 2012; Chick, 2007).

Forskning som riktar sig mer direkt kring hur man kan och bör formulera policys för att styra detta är bland andra Lesourd, (1996), Harris, (2009) och Deutch (2011). Många har också forskat på hur bolagen själva jobbar och borde jobba med att inkorporera policys för ökad social och miljöhänsyn. Ett tydligt exempel på detta är Nilsson och Eckerberg (2009) som har undersökt *Environmental Policy Integration* (EPI). Ett annat verktyg som blivit allt mer utbredd inom företag och forskning är Corporate Social Responsibility (CSR), som definieras av EU som "företagens ansvar för deras påverkan på samhället" (Unionen, 2013). Några goda exempel ur den befintliga litteraturen är Grafström et al. (2008), Grankvist (2012) och Pricewaterhousecoopers (2008). Denna policy har vidare medfört mycket debatt och meningarna kring dess effektivitet går många gånger isär. En god sammanfattning kring problematiken och debatten finner man i Cheney och Ropers (2007) *The debate over corporate social responsibility*. De diskuterar frågan huruvida företag kan använda CSR som en typ av Greenwash⁶ för att få det att se ut som att de tar både miljömässigt och socialt ansvar eller om CSR faktiskt är ett verktyg som ger effekt.

Lombardo & D'Orio, (2012) menar att just statliga bolag måste ta det ansvar som krävs enligt CSR då de har ett ansvar som sträcker sig till kommande generationer. Dessutom tar de inte samma marknadsmässiga risker som privata bolag när de satsar på kostsamt CSR arbete och har därför enklare att implementera det. Hanmin & Xingxiu (2011) argumenterar även för att just statligt ägda energibolag har ett extra stort ansvar i dessa frågor då dessa verksamheter kan få stora konsekvenser för såväl människor som miljö. De argumenterar dessutom för att staten som ägare har ett extra stort ansvar att utforma de regelverk och styrningsmekanismer som krävs för att arbeta så hållbart och långsiktigt som möjligt. Även Naturvårdsverket har publicerat två rapporter (Naturvårdsverket, 2012; Eriksson & Faugert, 2007) som fastslår behovet av att statliga bolag bör agera föredömen i sociala och miljöfrågor.

⁶ Att ett företag framställer en miljövänligare bild av sig än vad som verkligen är fallet.

3.3 Bolaget Vattenfall

I forskningen som diskuterar den svenska bolagsstyrda offentliga verksamheten och marknaden är diskussionen kring aktuella mål och målbilder central (t.ex. Thomasson, 2013; Riksrevisionen (c) u.d. och Eriksson & Faugert, 2007). Det material som i sin tur diskuterar de svenska offentliga bolagen och relationen mellan miljö och ekonomi är i huvudsak Riksrevisionens och Naturvårdsverkets ovan nämnda rapporter. Vattenfall är vidare det bolag av närmare intresse då bolaget har stora möjligheter att agera ett föredöme mot hållbar energiproduktion.

Tidigare forskning som direkt berört Vattenfall, miljö och ekonomi är *The Debate over Corporate Social Responsibility* (May et al., 2007) och magisteruppsatsen och *The Role of Corporate Responsibility Disclosure* (Grahovar, 2012) som behandlar Vattenfalls användning av CSR policys. Där diskuteras fördelar och nackdelar med denna policy och Grahovar (2012) påvisar även hur Vattenfall mellan 2003 och 2010 använde CSR för att rättfärdiga sina investeringar i kolkraft och försvara sin stora miljöpåverkan (Grahovar, 2012).

Kandidatuppsatsen av Juhlin och Thelander (2013) *Vattenfall – I nationens intresse?* analyserar riksdagens debatt kring statens ansvar i Vattenfalls verksamhet och är den studie som ligger närmast denna uppsats valda område. Den utreder Vattenfalls investeringar i kolkraft och definierar de två existerande diskurser som finns inom riksdagen i hur de vill förvalta företaget. Alliansen vill ha en allt mer passiv äganderoll medan oppositionen talar för en mer ägarstyrd organisation för att på bästa sätt kunna styra bolaget mot samhällsnytta.

Det den här uppsatsen kommer se närmare på och bidra med till dagens forskning är huruvida ett offentligt bolags organisation påverkas av inkonsistent styrning och vad detta i så fall kan ha för effekter på deras organisation. Detta för att kunna få en tydligare bild av hur ett bolags diskurs kan påverkas, för att kunna öppna upp för vidare forskning. Exempelvis kring hur det sedan appliceras i verksamheten.

3.4 Avgränsningar

För att minska omfånget på studien väljer är valt fokus på den svenska statens företagande. Detta av de enkla anledningarna att jag är uppväxt i Sverige, pratar språket flytande och anser mig ha bäst möjligheter att insamla tillförlitlig data och utefter bästa kunskaper producera tillförlitligt material. Valet av att problematisera endast en aktör förväntas ge ett noggrannare och bättre resultat inom det begränsade spannet av en kandidatuppsats. Vattenfall är vidare det företag som förefaller att på bästa sätt kunna påvisa

eventuell inkonsistent styrning och har den globala verksamhet som gör att det passar väl inom forskningsområdet, Globala Utvecklingsstudier.

Man kan också se liknande problematik i fler statligt ägda bolag, bland annat inom vapenhandeln som arbetar med marknadsekonomiska intressen kontra statens krigsmässigt neutrala ställning och etiska riktlinjer. Ett annat exempel är systembolagets ekonomiska intresse kontra statens behov av god folkhälsa.

Ett exempel på ett område som förbises i analysen är fördelningspolitikens villkor, även fast det är en viktig del av det ekonomiska systemet som syftar till alla invånare ska få ta del av tillväxten så har det inte relevans för de specificerade frågeställningarna.

Jag vill även förtydliga att denna uppsats inte strävar efter att lösa eventuella konflikter utan istället påvisa dess eventuella existens och vidare öppna upp för ytterligare studier i ämnet och ge politiker incitament att se över sina verksamheter om så visar sig. Jag är även medveten om det faktum att olika politiska inriktningar och aktörer till viss del har olika synsätt på ekonomi och miljö. Detta är också relevant för hur bolagen förvaltas och hur de styrs. Resultat från Juhlin och Thelanders (2013) uppsats som har en större fokus på just detta kommer därför att användas.

4 Metod

Denna uppsats använder sig av Foucaults kvalitativa diskursanalys som metod, vilket innebär vissa grundantaganden om verkligheten och metoder att genomföra forskning på. Diskursanalysen har ett stort fokus på makt och anser att individer skapas och formas inom diskurser vilket bestämmer individers handlingsutrymme och begränsar individernas möjligheter att tänka fritt. Vidare är inte heller jag opåverkad och vill genom ett tydligt arbetssätt, transparens och den hermeneutiska cirkeln säkra uppsatsens reliabilitet och validitet.

4.1 Textanalys

Grundat i ovanstående frågeställningar, tidigare forskning och det teoretiska ramverk som byggts upp i kapitel 5. Så faller det naturligt att genomföra en kvalitativ textanalys enligt Esaiasson et al. (2012) definition där: ”systematiken går ut på att ta fram det väsentliga innehållet genom en noggrann läsning av textens delar, helhet och den kontext vari den ingår” (Esaiasson et al., 2012: 210). Detta då regeringens debatter, förslag och undersökningar samt de beslut och mycket av den kritik de möter återges i text. Även Vattenfalls bolagsordning, ekonomi och årsrapporter återgives i texter. Analysen av materialet kommer kräva noggrann

läsning för att kunna utröna de mest väsentliga passagerna i texterna och utröna underliggande budskap. För att åstadkomma en sådan analys krävs intensiv granskning av texterna (Esaiasson et al., 2012). Studien bortser därför från kvantitativa metoder helt och också inom det kvalitativa spektra fältarbete från intervjuer då det inte är praktiskt möjligt att genomföra intervjuer med alla de berörda aktörerna inom de tidsbegränsningar som finns för en kandidatuppsats.

Uppsatsen kommer vidare enligt Esaiasson et al. (2012) indelning att utföras som en kritiskt granskande undersökning, då dessa går steget längre än de systematiserande studierna som främst syftar till att klargöra tankestrukturerna. Till kritiskt granskande undersökningar inkluderas idékritik, ideologikritik samt diskursanalys, där diskursanalys är det är det verktyg som bäst lämpar sig för att genomföra analysen då den på bästa sätt kan analysera de diskursiva motsättningarna mellan vinstintressen och miljöfrågor i fallstudien (Esaiasson et al., 2012: 210 och 239).

Anledningen till att jag inte valt kvantitativ undersökning är att den i större grad bygger på likvärdiga och jämförbara uppgifter om x antal analysenheter att dessa uppgifter kan uttryckas och analyseras med siffror. Detta är inte fallet i denna studie.

En komplettering med intervjuer till vald metod skulle kunna vara användbart, exempelvis för att få en tydligare bild över problematiken den valda styrelsen möter i sitt arbete utefter ägardirektiven. Men är inte praktiskt möjligt.

4.2 Diskursanalys

Diskursanalysen är en relativt ny metod som under de senaste decennierna börjat bli allt mer använd. Det innebär att metoden används på många olika sätt och områden. Tack vare diskursanalysens bredd tolkas den också på olika sätt. Denna uppsats utgår från Bergström et al. (2005) samhällsvetenskapliga tolkning där diskursanalysens spridningar delas in i tre huvudinriktningar. Den anglosaxiska inriktningen som till stor del har lingvistiska influenser, kritisk diskursanalys och den kontinentala diskursanalysen som bygger på Foucaults arbete (Bergström & Boréus, 2005: 305-358). Inom diskursanalysen ses inte språket som ett neutralt instrument och Foucaults diskursanalys motsätter sig att det finns ett neutralt språk. Språket formas och förändras inom sociala kontexter där maktbegreppet är avgörande och det är genom dessa som politiska och sociala verkligheter byggs upp, upprätthålls och dekonstrueras. Foucault anser vidare att de diskurser som finns och som subjekten rör sig inom, sätter upp begränsningar i subjektens möjlighet att tänka fritt och därmed finns det

heller ingen som är opåverkad. Diskursanalysen motsätter sig inte en verklighet utanför diskurserna men utan diskursen saknar denna verklighet betydelse och mening (Bergström & Boréus, 2005: 305-358). Den kan vidare inom samhällsvetenskapen betraktas som en samhälls- och vetenskapsteori där den förordar forskning gällande makt och identitet men där betydelsen av aktörer inte är av betydande vikt i undersökningarna (Bergström & Boréus, 2005: 305 – 306). Med metodval följer alltid tveksamheter från kritiker men fördelen med att använda en väl beprövad metod är att den utstått kritik, förbättrats och skapar en stabilare grund att stå på.

Den lingvistiska inriktningen av diskursanalys ger en snävare betydelse då den uppfattas mer som en renodlad metod och i stort fokuserar på språket och analyserar metaforer, grammatisk struktur och ordval. En bredare typ av diskursanalys är Michel Foucaults angreppssätt som utöver talat och skrivet språk inkluderar faktorer som interaktioner mellan diskurser och social praktik (Bergström & Boréus, 2005: 263-358) så som aktiebolagsstyrning av statligt ägda bolag och styrelsernas makt i denna kontext. Enligt Foucault är diskurser ”Hela den praktik som frambringar en viss typ av yttranden” (Bergström & Boréus, 2005: 309). Foucaults angreppssätt är ett av de mer beprövade angreppssätten med en tydlig fokus på maktperspektiv. Metoden bidrar vidare med färdiga verktyg som på ett tydligt sätt kan analysera hur olika överliggande mål kan påverka en diskurs (Bergström & Boréus, 2005: 9-42) och det är därför det bäst lämpade angreppssättet för denna uppsats.

Foucault delar vidare upp angreppssättet inom diskursanalysen utefter två vägar, där det arkeologiska har en större fokus på diskurser över tid och liknar till större del samhällsvetenskaplig historieforskning. Det andra genealogiska angreppssättet syftar istället till ”att se det vi vet på ett nytt sätt” (Beronius, (1991) citerad i Bergström & Boréus, 2005: 310). Detta skulle i sin tur kunna innebära att fokus på studien blir att hitta de släktskapslinjer som möjliggör Vattenfalls diskurs och vidare analysera dessa. Dessa två angreppssätt ska dock inte ses som varandras motsatser utan används vanligtvis i en kombination för att fördjupa analysen av materialet (Bergström & Boréus, 2005: 305-358). Men för att på bästa sätt besvara uppsatsens frågeställningar kommer ett större fokus ligga på Foucaults genealogiska angreppssätt⁷ som ”lär oss att se det vi vet på ett nytt sätt” (Beronius, (1991) citerad i Bergström & Boréus, 2005: 310). Som bland annat kommer användas för att definiera de övergripande släktskapslinjer som påverkar Vattenfalls organisation.

⁷ Detta angreppssätt förklaras närmare på sid 20

Det innebär i sin tur ett större fokus på nuet istället för en historisk analys där man forskar på att hitta de släktskapslinjer som innebär hur olika grenar och diskurser skapar förutsättningar och påverkar diskursen och möjliggör Vattenfalls verksamhet inom diskursen för hybridorganisationer. För att vidare analysera de olika diskursiva maktkamper som sker och styr verksamheten. Detta för att på djupet förstå de möjlighetsvillkor⁸ som ligger till grund för Vattenfalls verksamhet.

Makt är som sagt ett centralt begrepp och för att undersöka det används bland annat begreppet stängningsmekanismer som skapas i diskurserna och byggs upp av sådant som kontrollerar subjekten inom diskursen. Exempel på detta skulle kunna vara regler mot mutor. Makt syftar alltså inte på subjekten utan utvecklas inom diskursen och leder vidare till individers möjligheter och begränsningar. Men dessa stängningsmekanismer är inte oföränderliga utan Foucaults maktbegrepp innebär också att mot processer kan uppstå och i sin tur leda till demontering av begränsningar eller diskurser. Dock brukar dessa motsättningar inte inom foucauliansk tradition analyseras inom diskurserna utan fokus ligger då istället på relationer mellan diskurser och det som håller diskurserna samman (Bergström & Boréus, 2005: 305-358).

När angreppsätt är valt och analysen ska fokusera på relationer inom och mellan diskurser använder sig Foucault av tre olika beroendeförhållanden. De *intradiskursiva* (Bergström & Boréus, 2005: 305-358) innefattar exempelvis förändringar i de ovan nämnda ägardirektiven där Vattenfall *ska tillhöra ett av de ledande bolag inom förnyelsebar energi istället för den tidigare formuleringen där de ska vara det ledande bolaget* (Juhlin & Thelander, 2013). *Interdiskursiva* förhållanden berör beroendeförhållanden mellan olika diskurser (Bergström & Boréus, 2005: 305-358), exempelvis mellan marknadsorienterat och miljöorienterat tänkande. Det tredje *externt bestämda* beroendeförhållanden berör exempelvis externa mål, som det ekonomiska systemet med en konstant strävan efter ekonomisk tillväxt som i sin tur påverkar de övriga diskurserna (Bergström & Boréus, 2005: 305-358). Grundat i uppsatsens frågeställningar kommer fokus ligga på de intradiskursiva och interdiskursiva beroendeförhållandena inom och mellan diskurser. Som tidigare påtalat och mer ingående förklaras under rubrik 5.3, har offentliga bolag dubbla styrlogiker vilket i vissa fall kan vara problematiskt för organisationen. (Thomasson, 2013) Uppsatsen kommer därigenom starta analysen med att urskilja och se på de interdiskursiva beroendeförhållandena som råder. För att

⁸ Exempelvis att se på den bild av verkligheten ett problem formuleras i och i sin tur synliggöra denna verklighet (Bergström & Boréus, 2005: 310 – 311).

därefter gå in på de mer intradiskursiva beroendeförhållandena inom diskursen. Vilket vidare leder detta fram till intresset av att analysera de uppkomna subjekspositioner som i sin tur formar styrdokument och policys inom organisationen (Bergström & Boréus, 2005: 305-358).

Inom den Anglosaxiska traditionen hade även ekvivalenskedjor varit intressant att använda för att se på hur hållbarhet vs. tillväxt har olika betydelser genom materialet. *CDA (Critical Discourse Analysis)* är lik ideologianalys men arbetar mycket likt lingvistik. Detta är det alternativ som hade störst potential efter Foucault. Inom CDA är framförallt begreppet intertextualitet viktigt då man analyserar hur en del av ett direktiv överlever från utredning till proposition (Bergström & Boréus, 2005: s. 305-358). Dock har Foucault än en gång de verktyg som ger möjligheten att analysera såväl de utomstående diskursernas påverkan på organisationen som de interna diskursiva förhållandena mellan ekonomisk vinst och miljönytta. Dessa verktyg öppnar för större möjlighet att hitta de underliggande budskapen i de aktuella diskurserna och minskar risken att missa viktiga underliggande budskap tack vare de metodologiska verktyg som medföljer metodvalet.

4.3 Validitet och reliabilitet

Forskning är inte något som bedrivs isolerat från samhället utan är förbundet med det omgivande samhällets politiska, ekonomiska och kulturella institutioner. Därigenom finns det många faktorer som påverkar de vetenskapliga aktiviteterna där ett exempel är den enskilde forskarens uppväxt som i sin tur kan forma dennes tankesätt. Ett annat är det politiska klimat som råder. Man kan därför inte utesluta en sådan påverkan på den enskilde forskaren även fast dennes genomförande är gott. (Gilje & Grimen, 2007: 297-316) ”Vi möter aldrig världen förutsättningslöst” (Gilje & Grimen, 2007: 179). Inte heller Foucault tror på ett fritt subjekt som tolkar världen förutsättningslöst, utan istället påverkas de glasögon subjektet oundvikligen har på sig inom diskurserna denne rör sig (Bergström & Boréus, 2005: 305-358).

Vidare kommer också frågan om tolkning och förståelse av meningsfulla fenomen⁹ så som handlingar, muntliga yttranden och texter. Detta innebär forskarens förförståelse för det som ska tolkas och dennes möjligheter att tolka valt material. Meningen kan många gånger vara oklar men metodologiska angreppssätt, så som diskursanalys, kan hjälpa forskaren tyda de underliggande budskapen (Gilje & Grimen, 2007: 171-209).

⁹ Hermeneutiken (Gilje & Grimen, 2007: kap. 7)

Reliabiliteten kommer säkras genom användandet av Foucaults metoder för att analysera materialet. Detta inkluderar bland annat användandet av den hermeneutiska cirkeln¹⁰ för att på djupet förstå materialet och genom upprepad läsning av helhet och del undvika missförstånd och feltolkningar (Gilje & Grimen, 2007: 187-190). "Den hermeneutiska cirkeln pekar på sambanden mellan det vi ska tolka, förförståelsen och det sammanhang som det måste tolkas i." (Gilje & Grimen, 2007: 187) Detta arbetssätt är av vikt då det hjälper forskaren hålla ett objektivt arbetssätt och minimera risken att missförstå underlagen. Alla tolkningar och analyser kommer också i enlighet med Bergström et al. (2005) hela vägen motiveras.

Denna uppsats kommer utifrån Esaiasson et al. (2012) definition sträva efter en god resultatvaliditet där "God begreppsvaliditet tillsammans med hög reliabilitet...ger god resultatvaliditet, vilket också kan uttryckas som frånvaro av systematiska och osystematiska fel" (Esaiasson et al., 2012: 56). Alltså ett tydligt arbetssätt med ett tydligt användande av begrepp genomgående. Begreppsvaliditeten i uppsatsen används vad som enligt Esaiasson et al. (2012) kallar resonemangsvaliditet där operationaliseringar från tidigare forskare används för att stärka validiteten i uppsatsen och kumulativt bidra i forskningsområdet. Den operationalisering denna uppsats bygger på är Thomassons (2013) diskussion kring motsättningarna mellan ekonomisk vinst och samhällsnytta. Den kommer ligga till grunden i denna uppsats analys och kommer närmare specificeras under rubrik 5.

4.4 Tolkning av texter

Texter relaterar på olika sätt

"till människor och grupper av människor. Det finns människor som har skapat texterna. Det finns för det mesta människor som är deras mottagare. Texterna speglar både medvetna och omedvetna föreställningar som människor i texternas tillkomstmiljöer hyser. Texterna speglar, reproducerar eller ifrågasätter t.ex. makt. Men de är inte i sig makt. De kan användas för att komma åt relationer mellan individer eller grupper som ligger utanför texterna" (Bergström & Boréus, 2005: 15).

Bergström et al. (2005) definierar vidare två huvudfunktioner med språk och därmed också text. Den första är innebördsaspekten som står för de tankar, idéer och föreställningar som författaren vill förmedla. Den andra funktionen är den interpersonella aspekten och handlar om de sociala relationer vi formar med hjälp av språket, så som att uttrycka åsikter, informera eller ge direktiv till en organisation. Båda dessa aspekter går genom varandra i

¹⁰ "Den hermeneutiska cirkeln pekar på sambanden mellan det vi ska tolka, förförståelsen och det sammanhang som det måste tolkas i." (Gilje & Grimen, 2007: 187)

texter och kan inte entydigt utskiljas men fyller ändå en viktig funktion då det hjälper till att på ett bättre sätt kunna specificera vad i texterna man i första hand är intresserad av.

Bergström & Boréus (2005) utskiljer två tolkningsstrategier som kommer användas, den första relaterar texten till uttolkaren själv och den andra relaterar texten till omgivande diskurs utan något större fokus på aktörer. Den andra används vanligtvis inom just diskursanalys och innebär ett arbetssätt som kan liknas vid en utvidgning av den Hermeneutiska cirkeln där omgivande diskurser analyseras för att förstå vald diskurs och vald diskurs analyseras för att få bättre förståelse för delarna (Bergström & Boréus, 2005: 13-48).

5 Teoretiskt ramverk

Uppsatsens operationalisering ”hybridorganisation” specificeras här närmare och de olika antaganden och nyckelbegrepp analysen kommer utgå ifrån. Analysredskapet till denna uppsats kommer byggas upp utefter de riktlinjer som medföljer diskursanalys som metod enligt Foucault med hjälp av Esaiasson (2012) och Bergström & Boréus (2005). Vid analysen av valt material kommer ett öppet förhållningsätt tillämpas där svaren på frågorna som specificeras i analysverktyget nedan avgörs av det som hittas. Detta innebär ett öppet förhållningsätt som kräver allmänna avgränsningar inom de områden uppsatsen vill utforska (Esaiasson et al., 2012: 211-226).

5.1 Teoretisk bakgrund

Riksrevisionens rapporter från 2004 och 2007 gällande Svenska statens förvaltande av bolaget Vattenfall. Med bakgrund i de energipolitiska riksdagsbeslut som togs 1997 och 2002 ”fick Vattenfall i uppdrag att inom ramen för affärsmässighet verka för en omställning av det svenska energisystemet, i enlighet med den svenska miljö- och energipolitiken” (Riksrevisionen, 2004 s. 7). Dock hade Vattenfall sedan 2000 bedrivit en kraftig expansion där både kol- och kärnkraftsanläggningar anskaffats. Mot denna bakgrund startade revisionen sin utredning där de granskade ägarförvaltningen¹¹ och bolagets ledning¹² om huruvida de uppfyllde sitt uppdrag. De slutsatser de kom fram till var att uppdraget var otydligt i den mån

¹¹ Ägarförvaltningen inkluderar regeringen och vid rapporttillfället näringsdepartementet. 2010 tog finansdepartementet över huvudansvaret för verksamheten (Forslund, 2013).

¹² Bolagsledningen inkluderar styrelsen och den dåvarande koncernledningen för dotterbolaget Vattenfall Europé AG som skötte den internationella marknaden vid denna tid. Detta dotterbolag togs helt in i verksamheten 2010 (Forslund, 2013).

att ägarförvaltningen och bolagsledningen tolkat uppdraget på olika sätt men också att de båda haft en betydligt mer affärsmässig fokus då ägarförvaltningen inte själv tagit initiativ till att precisera uppdraget ytterligare. Ägarförvaltningen har dessutom enligt riksrevisionen inte tagit de nödvändiga stegen för att bolagets verksamhet i Tyskland inte ska uppfattas stå i motstridighet till svenska miljö- och energimål. Riksdagen biföll dessutom en reservation till Konstitutionsutskottet granskning 2003 som konstaterade att de Tyska investeringar som gjorts ”inte överensstämmer med den långsiktiga inriktningen som ligger till grund för omställningen av energisystemet” (Riksrevisionen, 2004: 9). Regeringen åtog vidare åtgärder och förändrade ägardirektiven 2005 vilket gav positivt utslag. Nästa rapport kom redan 2007 då riksrevisionen gjorde en ny uppföljande utredning vilket i sin tur påvisade att det fortfarande fanns otydligheter i direktiven och att det bör specificeras närmare. Den påtalar även konflikten mellan företagets affärsmässighet och de svenska miljö- och energipolitiska riktlinjerna. (Riksrevisionen, 2007). Efter detta förändrades direktiven igen med formuleringen att Vattenfall *ska tillhöra ett av de ledande* bolagen inom förnybart istället för den tidigare formuleringen där de *ska vara det ledande*. Vilket i sin tur det råder debatt i riksdagen om huruvida detta förbättrat eller försämrat styrningen (Juhlin & Thelander, 2013).

Rapporten pekar även på att ett svenskt statligt ägt bolag skall lyda under svensk lag men att det finns en viss gråzon när det gäller utlandsbaserade dotterbolag då de har två staters regelverk. Dock slogs Vattenfalls dotterbolag i Tyskland ihop med företagets tyska helägda moderbolag 2012 vilket ägs till 100 % av Vattenfall (Vattenfall AB (f), 2013: 8).

5.2 Operationalisering

Den övergripande operationalisering som kommer styra denna analys är hybridorganisationens diskurs som är lånad från Thomasson (2013).

Hybridorganisationens diskurs bygger på hur synen på offentlig sektor historiskt förändrats i takt med den ökade omvandlingen av offentliga förvaltningar till offentliga aktiebolag. Argument som låg till grund för dessa omvandlingar var bland annat att öka effektiviteten i verksamheterna och har samtidigt inneburit att bolagen kommit att efterlikna privata företag allt mer. (Thomasson (2013) och Adolfsson & Solli, (2009))

Thomasson (2013) diskuterar hur det innebär att de offentliga verksamheterna får två olika styrlogiker, generera vinst och samhällsnytta som samtidigt ska leda deras verksamhet. Även fast verksamhetens främsta syfte inte är att gå med vinst utan att se till samhällsnyttan (Thomasson, 2013). Denna kombination av logiker skapar ofta motsättningar inom bolagen

och även i relationen till externa intressenter vilket i sin tur sätter stor press på att ägarna utvecklar goda ägarstrategier. Denna kombination av logiker inom de offentligt ägda bolagen har vidare gjort att de blir kallade hybridorganisationer då de i första led utgör ett offentligt företag som bör sträva efter samhällsnytta och i andra led ett vinstdrivande aktiebolag (Thomasson, 2013: 9 – 31).

5.3 Dubbla styrlogiker

För att uppsatsen på bästa sätt ska genomföra analysen behövs en närmare redogörelse av hur de två styrlogikerna ekonomisk vinst och miljöhänsyn knyter an till organisationen.

De ovan nämnda Juhlin och Thelander (2013) definierar i sin uppsats genom diskursanalys två diskurser som båda är överens om de två övergripande målen för Vattenfalls verksamhet ska vara en större miljönytta och en effektivare styrning av bolaget. Skillnaden ligger i hur dessa mål ska uppnås, genom mer direkt politiskt inflytande eller via passivt ägande på en öppen marknad. Båda parter är även överens om vikten av den ekonomiska inkomst bolaget idag genererar till statskassan och även fast den mer passiva ägarsidan i framtiden förespråkar en privatisering av företaget, anser de i dagens läge inte att det är ett alternativ (Juhlin & Thelander, 2013: 33 – 36). Problematiken mellan dessa två områden har dessutom påtalats av Riksrevisionen (2004), Riksrevisionen (2007), Eriksson & Faugert (2007), och Naturvårdsverket, (2007).

Svenska staten som ägare till Vattenfall driver enligt dem själva ambitiösa riktlinjer för att minska sin klimatpåverkan och sina utsläpp i kampen mot en hållbarare framtid, såväl nationellt som internationellt (Miljödepartementet, 2013). Regeringens överordnade miljömål är sedan 2010 Generationsmålet och sammanfattas:

”Generationsmålet är det övergripande målet för miljöpolitiken och innebär att vi till nästa generation ska kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.” (Regeringskansliet (b), 2013)

Men de har även ekonomiska mål där det övergripande målet för den ekonomiska politiken och finansdepartementet som Vattenfall förvaltas av, är att skapa så hög välfärd som möjligt. Och de delmål de där har åtagit sig för att genomföra detta är att skapa en hög och hållbar sysselsättning och ekonomisk tillväxt, en välfärd som kommer alla till del och en stabil ekonomisk utveckling (Regeringskansliet (b), 2013).

I aktiebolagslagen som företaget lyder under framgår det att bolagsformen innebär att dess syfte är att generera ekonomisk vinst om inte annat är specificerat i bolagsordningen

(Thomasson, 2013: 33-42). Någon sådan formulering finns vidare inte i Vattenfalls bolagsordning utan istället ligger fokuset i den på affärsmässighet och miljömässigt hållbar energiproduktion (Vattenfall AB (e), 2013).

5.4 Analysverktyg

Utgångspunkten för analysen är idén om att dubbla målbilder kan skapa otydlighet inom offentliga organisationer (Thomasson, 2013). Genomgången av tidigare forskning har påvisat att motstridiga målbilder finns inom Vattenfall. Den påvisar också skillnaden mellan aktörer och hur interna diskurser påverkar ägarstyrningen.

Utifrån dessa teoretiska utgångspunkter är jag intresserad av att analysera de övergripande externa diskursernas påverkan inom organisationen. För att genomföra analysen på bästa sätt med tanke på validitet och reliabilitet behövs ett närmare specificerat analysverktyg. Dock finns det delade meningar huruvida det är rätt väg att gå då relationen mellan teori och diskurs är så pass flytande (Neuman, 2003). Men det är också vanligt att forskare formulerar sina egna analysverktyg baserat på de olika diskursanalytiska huvudinriktningar de hör till (Bergström & Boréus, 2005: 319). Då jag inte funnit något lämpligt analysverktyg för denna typ av studie väljer jag att formulera ett eget med hjälp av Foucaults diskursanalytiska ramverk, då det på bästa sätt kan hjälpa till att besvara frågeställningarna.

Som nämnt tidigare är möjlighetsvillkor, utestängningsmekanismer och makt grundläggande i Foucaults analysverktyg och kommer även inkluderas.

5.4.1 Möjlighetsvillkor

Att undersöka en diskurs möjlighetsvillkor innebär att leta efter det som framställs som ett problem och göra det till ett vetenskapligt studieobjekt (Bergström & Boréus, 2005: 311). Alltså, att se på den föreställning av verkligheten som problemet formuleras i och synliggöra denna verklighet.

I denna uppsats ämnas detta göras genom att analysera de styrdokument där de ekonomiska och miljömässiga direktiven inom diskursen beskrivs. Genom att leta efter de problematiseringar som finns och de lösningar som förespråkas för att kunna definiera möjlighetsvillkoren.

Vidare blir de specificerade frågorna, hur diskurserna problematiseras och vilka lösningar som förespråkas? Frågorna kommer i sin tur hjälpa uppsatsen att se närmare på hur

organisationen ser på och hanterar de dubbla styrlogikerna, vilket utrymme de får och hur de talar om dem.

5.4.2 Utestängningsmekanismer

Foucaults menar att när diskurser skapas så kontrolleras också människorna som befinner sig inom diskursen, exempelvis genom lagar och uppförandekoder. De procedurer som är en del av att styra detta kallas utestängningsmekanismer. Dessa består av saker inom en diskurs som anses vara ”rätt” eller ”fel”, något som är ”förbjudet” eller ”tabubelagt” och begränsar subjekten inom diskursen. Begränsningarna kan också leda till mot processer som i sin tur kan leda till förändring eller demontering av begränsningarna (Bergström & Boréus, 2005: 311 – 312).

Vidare formuleras frågorna i analysverktyget för att söka efter det som begränsar och det som öppnar upp för förändring av dessa gränser. Genom att leta efter det som begränsar inom diskursen kan uppsatsen få en bild av ifall någon av styrlogikerna är överordnad en annan och vilka möjligheter miljö och ekonomidiskurserna ges.

5.4.3 Makt

Maktperspektivet är en vital del i Foucaults diskursanalys och diskursiva maktkamper inom och utom diskursen är av intresse här. Makt utvecklas i relation mellan människor och kunskap är nära förbunden med makt. Subjekten styrs inom diskurserna och diskursivt skapade positioner styr subjektets handlingsmöjligheter. Diskursanalys brukar enligt Foucault behandla motsättningar mellan diskurser i de fall motsättningar är av intresse. Därför blir maktfrågan central i denna uppsats för att se hur den diskursiva maktkampen mellan de två styrlogikerna manifesterar sig, i ägardirektiv och organisationen (Bergström & Boréus, 2005: 311 – 313).

5.4.4 Analytiskt ramverk

För att kunna utreda hur de övergripande styrlogikerna ekonomisk vinst och miljönytta påverkar den diskursiva kamp som finns mellan dessa har jag valt att bygga upp mitt analytiska ramverk utefter figur 1 för att på bästa sätt kunna analysera materialet. Till vänster visas de verktyg från Foucaults diskursteori som kommer användas. Frågorna kommer ställas genomgående i materialet för att visa på de två styrlogikerna.

Materialgenomgången kommer använda de tidigare specificerade verktyg och tillvägagångssätt så som den hermeneutiska cirkeln för att på bästa sätt kunna komma ner på djupet i materialet. Analysen följer vidare upplägget från designkapitlet nedan och kommer genomgående söka efter motsättningar och inkonsistenta problematiseringar mellan de två styrlogikerna. För att resultatet ska bli pålitligt kommer ett antal frågor, hämtade från Foucaults diskursanalytiska ramverk ställas genomgående i materialet. Dessa frågor kommer visas i analysen genom att tala om problem, lösningar, begränsningar/ramar och möjligheter. Dessa uttryck kommer dessutom understrykas för att tydligt visas. När analysen jämför och diskuterar förhållanden mellan diskurserna och olika begrepp påvisas de diskursiva maktkamperna.

Möjlighetsvillkor

- Hur problematiseras diskurserna?
- Vilka lösningar förespråkas?

Stängnings-mekanismer

- Var går gränserna?
- Vilka möjligheter finns?

Makt

- Hur manifesteras den diskursiva maktkampen genom motsägelser och Inkonsistenta problematiseringar?

6 Design

Här förklaras urvalsprocessen av materialet, vad som är av relevans för uppsatsen samt analysens upplägg.

6.1 Val av data och studiens upplägg

För att på bästa sätt analysera de två operationaliserade, övergripande styrlogikerna i organisationen utgår uppsatsen i enlighet Foucault (Bergström & Boréus, 2005), från de överliggande diskurser som påverkar Vattenfalls diskurs. Då staten är ensam ägare undersöks de släktskapslinjer till ekonomisk vinst och miljönytta som styr deras organisation. Till hjälp i analysen används Thomasson (2013) och Foucaults genealogiska arbetssätt, för att analysera

hur det ser ut idag. Då den information som krävs för analysen fastställs retroaktivt per år så kommer analysen gälla situationen som den såg ut 2012.

Genom kontakt med regeringskansliet (Forslund, 2013) och forskning på regeringens hemsida har två sektorer lokaliserats som var för sig är de uttalade övergripande målen för vardera ekonomi och miljö. Svenska statens övergripande sektor kring de ekonomiska frågorna är finanspolitiken som styrs av det finanspolitiska ramverket (Regeringen (c), 2011). Då det är det finanspolitiska ramverket som styr den svenska ekonomin och de årliga budgetar som läggs (Regeringen (b), 2013) är det också det som måste analyseras i denna uppsats.

I statens uppdrag att värna om miljön och öka arbetet mot de miljöutmaningar som finns i samhället har de utvecklat 16 nationella miljömål som i sin tur ska leda arbetet. Bland dessa 16 miljömål är Generationsmålet det övergripande målet för miljöpolitiken (Regeringskansliet (b), 2013) vilket specificeras på dess hemsida (Naturvårdsverket, 2013) och blir därför det mål som analyseras. Detta miljömål har dessutom 2012 sammanställts i en rapport (Naturvårdsverket, 2012) där Naturvårdsverket ser över dess uppfyllande och vilka svårigheter som finns i samhället, vilket är väldigt användbart då deras åsikter kring Generationsmålet och dess uppfyllande kan analyseras.

Analysen av det finanspolitiska ramverket och generationsmålet kommer sammanställas under en rubrik för att tydligare kunna dra paralleller mellan de två målen och urskilja eventuella skillnader. Vidare kommer analysen gå in på statens styrning av Vattenfall för att se hur styrlögnernas eventuella motsättningar kan manifesteras sig i deras direktiv. Detta kommer göras genom att se över bolagsordningen (Regeringen (d), 2012) med ägardirektiv som utöver styrelsesammansättning är det främsta styrmedel en statlig ägare har för att styra verksamhetens inriktning (Thomasson, 2013: 9-20).

För att vidare se hur detta manifesteras sig i bolagets organisation blir deras styrande affärsetik (Vattenfall AB (g), 2012) och den senaste bolagsrapporten med hållbarhetsredovisning (Vattenfall AB (f), 2013) objekt för analys. Detta då det i bolagsstyrningsrapporten beskrivs de viktigaste inslagen i Vattenfalls system för intern kontroll, riskhantering och verksamhet under det gångna året. (Vattenfall AB (d), 2013)

Bolagsrapporter är dock allmänt kända för att innehålla försköningar och resultatet får därför läggas i kontrast till tidigare forskning i området. Exempelvis Grahovar (2012), som undersöker dess CSR verksamhet och Juhlin et al. (2013) som undersökt de olika åsikter gällande ägarstyrning av Vattenfall som finns inom riksdagen.

Materialet till analysen består av sekundärdata och kommer delas upp i tre delar för att på bästa sätt kunna se hur de övergripande styrlögnerna påverkar genom hela kedjan.

1. *Släktskapslinjer och övergripande regeringsmål*

Det övergripande målet för statens ekonomiska politik är ”att skapa en så hög varaktig välfärd som möjligt” (Naturvårdsverket, 2013). Detta styrs genom finanspolitiken och penningpolitiken. Den senare styrs av riksbanken vars syfte är att hålla ekonomin stabil med hjälp av ränteförändringar och liknande. Finanspolitiken däremot är regeringens verktyg för att styra den ekonomiska utvecklingen. Deras verktyg i det arbetet är det finanspolitiska ramverket (Regeringen (b), 2013).

Generationsmålet i sin tur är ett inriktningsmål för miljöpolitiken och beskriver vad som måste till för att Sverige ska uppnå miljömålen till år 2020 där ”Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser” (Naturvårdsverket, 2012: 108). Dessa två områden är de som kommer analyseras först för att klargöra hur de övergripande diskurserna ser ut. De kommer dessutom analyseras tillsammans för att tydligare kunna påvisa skillnader och få en tydligare bild av vad de har för mål och förhåller sig gentemot varandra.

De dokument som är av relevans för analysen är:

- (Regeringen (c), 2011)
- (Naturvårdsverket, 2012)

2. *Ägardirektiv*

Ägardirektiv är det ramverk som tillsammans med koncernledning ska sätta upp riktlinjerna för ett offentligt bolag. En otydlig ägarstyrning kan leda till större tolkningsmöjligheter varemot tydligare ramar kan vägleda en organisation (Thomasson, 2013). Uppsatsen använder sig endast av de senaste ägardirektiven för att analysera hur de två övergripande diskurserna yttrar sig i direktiven.

Det dokument som är av relevans för analysen är:

- (Vattenfall AB (e), 2013)

3. *Intern styrning inkluderande, uppförandekod, årsrapport och hållbarhetsredovisning*

Den interna styrningen i Vattenfall baseras på deras uppförandekod och ramverk för ledningssystem (VMS). VMS består av ett antal styrdokument som gäller hela koncernen. I Vattenfalls årsredovisningsrapport med hållbarhetsredovisning från 2012 är det dokument som bäst beskriver de viktigaste inslagen i VMS, riskhantering, bolagsstyrning och hur de arbetar med hållbarhet i bolaget. (Vattenfall AB (d), 2013) Vidare delas denna del upp i två delar, där uppförandekoden först analyseras för att sedan se på årsrapporten hur de övergripande diskurserna har implementerats i organisationen.

De dokument som är av relevans för analysen är:

- (Vattenfall AB (f), 2013)
- (Vattenfall AB (g), 2012)

7 Kvalitativ diskursanalys av fallet Vattenfall

Nedan följer analysen hur styrlogikerna är uppbyggda och hur de formas ner genom organisationen. I varje avsnitt citeras stängningsmekanismer och möjlighetsvillkor och läggs i sin tur mot varandra för att påvisa de diskursiva maktkamperna utom och inom diskursen.

7.1 Släktskapslinjer och övergripande regeringsmål

”Finanspolitikens övergripande mål är att skapa så hög välfärd som möjligt genom att bidra till en hög och hållbar ekonomisk tillväxt och sysselsättning, en välfärd som kommer alla till del och ett stabilt resursutnyttjande” (Finansdepartementet, 2011: 12). Det som begränsar dessa mål är just innebörden av *hållbar ekonomisk tillväxt* som menar ”att ekonomisk tillväxt inte får åstadkommas med oacceptabla effekter på miljön, klimatet eller människors hälsa” (Finansdepartementet, 2011: 5).

Det stabila resursutnyttjandet begränsas här inte till det svenska folket utan ligger som en allmän regel. Det kan i sin tur tolkas som att det gäller den finanspolitiska verksamheten även utanför Sveriges gränser.

Generationsmålet å sin sida ”är vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället” (Naturvårdsverket, 2013) Genom att uppnå de 16 underliggande miljö kvalitetsmålen ska Sverige säkra miljöns välmående och levnadsstandarden för kommande generationer (Naturvårdsverket, 2012: 108). Genom detta citat kan man vidare koppla ihop de två målen och det som definieras som ”oacceptabla effekter på miljön” (Finansdepartementet, 2011: 5) i det finansiella ramverket kan i sin tur ses styras utifrån Generationsmålet. Dock blir denna koppling inte fullt så självklar vid en noggrannare läsning av de båda dokumenten, vilket påvisas nedan.

Den grundförutsättning det finansiella ramverket tar upp för att kunna uppnå högsta möjliga välfärd är långsiktigt hållbara finanser (Finansdepartementet, 2011: 5). Detta problematiseras genom att ”Om de offentliga finanserna inte är långsiktigt hållbara tappar den finansiella marknaden, hushåll och företag förtroendet för den offentliga sektorns förmåga att fullgöra sina åtaganden” (Finansdepartementet, 2011: 12). Definitionen av hållbara finanser är

vidare rent ekonomisk där den intertemporal¹³ budgetrestriktionen ska vara uppfylld utan att det ekonomiskt drabbar kommande generationer (Finansdepartementet, 2011: 13). För att uppnå sina utsatta mål om långsiktigt hållbara offentliga finanser i budgetprocesserna får summan av budgetförslagen inte bli större än vad som är förenligt med hållbara offentliga finanser (Finansdepartementet, 2011: 16 - 17). I budgetarbetet löser de tvärsektoriella budgetarbeten genom ”att ett ärende som rör flera departements verksamhetsområden ska handläggas inom det departement till vilket det huvudsakligen hör och beredas i samråd med övriga, berörda stadsråd” (Finansdepartementet, 2011: 17).

Generationsmålet begränsar i sin tur det ekonomiska systemet då

”Det ekonomiska systemet behöver hållas inom de ramar som det ekologiska systemet anger. En fortsatt tillväxt är i hög grad avhängig av *vad* vi konsumerar, inte enbart av *att* vi fortsätter att konsumera i största allmänhet” (Naturvårdsverket, 2012: 116).

I sin utvärdering förespråkar de vidare lösningar så som att ”Nya mått på utveckling och välfärd behövs” (Naturvårdsverket, 2012: 123). Om man ser på detta parallellt med det finanspolitiska målet om hållbara finanser, kan man ställa sig frågan var gränsen går för ”acceptabla miljöeffekter” inom finanspolitiken, vilket är vad som vill undvikas inom en hållbar tillväxt. Då man ser vidare på generationsmålet rapport och dess möjligheter att uppfyllas i utsatt tid så är det högst osannolikt att det kommer uppnås (Naturvårdsverket, 2012: 126). Enligt generationsmålet innebär detta risker för framtiden då målet sattes upp av anledningen att ”till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser” (Naturvårdsverket, 2012: 108). Det råder som sagt en stor tveksamhet i hur det finanspolitiska ramverket ska tolkas i denna fråga. Generationsmålet bemöter frågan huruvida tillväxten kan vara en bidragande möjlighet till att uppnå målen på följande sätt

”Den pågående ekonomiska tillväxten innebär ett ökande tryck på naturresurser på grund av ökad konsumtion och produktion. Tillväxten innebär dock också möjligheter till, och drivkraft för, en teknisk utveckling som kan bidra till ett effektivare resursutnyttjande” (Naturvårdsverket, 2012: 116).

Även,

¹³ ”den initiala (nuvarande) offentliga nettoskulden, uttryckt som andel av BNP, ska täckas av nuvärdet (att kronan är mindre värd i framtiden.) av alla framtida årliga primära finansiella sparanden.” (Finansdepartementet, 2011: 13)

”energi- och resurseffektivisering genom teknikutveckling är central för att minska miljöpåverkan från konsumtion, men så länge den totala konsumtionen fortsätter att öka minskar ändå inte konsumtionens sammanlagda miljöpåverkan” (Naturvårdsverket, 2012: 116).

Här talar alltså Generationsmålet om olika typer av tillväxt där vissa kan gynna miljön medan andra typer anses direkt skadliga. Det finanspolitiska ramverket diskuterar ytterligare två typer av tillväxt, *hållbar ekonomisk tillväxt* och *långsiktigt hållbar tillväxt* (Finansdepartementet, 2011: 12, 14).

Det finanspolitiska ramverket menar dock att lösningen vid rådvillhet ligger hos politikerna. ”Vid målkonflikter och avvägningsproblem inom finanspolitiken styr politiska överväganden prioriteringarna mellan de olika målen” (Finansdepartementet, 2011: 14). Detta då den demokratiska processen kan väga betydligt fler faktorer i ett beslut (Finansdepartementet, 2011: 14).

Att öka den långsiktiga tillväxten ska i sin tur styras genom strukturpolitiken och begränsas av att tillväxten ska vara hållbar. Även här läggs tyngd på att vid tillfälle av målkonflikter ska politiker avgöra vad som bör prioriteras men besluten begränsas av att tillväxten som genereras *måste* vara hållbar (Finansdepartementet, 2011: 14).

Generationsmålet håller med i denna fråga och poängterar generationsmålet vikt.

”En av politikens huvuduppgifter är att väga olika intressen och ur ett helhetsperspektiv bedöma hur de kan kombineras, och i förekommande fall välja vilka som är viktigast. Miljöpolitiken är en del av helheten, men generationsmålet unika skrivningar om vilken samhällsomställning som behövs går långt utanför miljöpolitikens sfär” (Naturvårdsverket, 2012: 116).

Politiker har enligt båda dokumenten en avgörande roll i att ta beslut i komplicerade frågor där rådvillhet och diskursiva maktkamper kan finnas.

Generationsmålet utvärdering problematiserar dock det finansiella ramverkets diskurs då ”Kostnaden för negativ miljö- och hälsopåverkan behöver bli tydligare, liksom de positiva värdena av naturresurser, ekosystem, bevarade kulturmiljöer och en god hälsa” (Naturvårdsverket, 2012: 124). Även ”Svensk påverkan på miljö och hälsa i andra länder behöver tydliggöras” (Naturvårdsverket, 2012: 125). Detta då Sverige gör allt större anspråk på resurser utom landets gränser och andelen materialflöden som kommer från andra länder ökar allt mer (Naturvårdsverket, 2012: 114). ”När miljöpåverkande tillverkning i Sverige flyttat till andra länder har vår miljö kvalitet ofta gynnats. Vår import medverkar istället till försämringar av livsmiljön i andra länder” (Naturvårdsverket, 2012: 118). Även ”Svensk energianvändning påverkar andra länders miljö, främst genom import av fossila bränslen och

en ökande mängd förnybara biobränslen. Till detta kommer de klimatutsläpp som svensk energianvändning orsakar” (Naturvårdsverket, 2012: 119).

Dock poängteras också att det är en komplicerad process som skiljer sig från fall till fall i och med olika förutsättningar. Därför kräver det av politiker att ”Styrmedel och åtgärder måste utformas på ett sådant sätt att Sverige inte exporterar miljö- och hälsoproblem” (Naturvårdsverket, 2012: 118).”

Möjlighetsvillkoren ovan består av en ökande problematik med negativ miljö- och hälsopåverkan från svensk konsumtion och svenska företag. Ett stort problem ligger i energi och produktionssektorn där de argumenterar för lösningen ligger i att ta betalt för den verkliga kostnaden och tydliggöra den svenska påverkan.

För att visa att de följer de uppsatta ramarna för den långsiktiga hållbarheten inom den finansiella sektorn redovisar regeringen

”ärligen sin bedömning av finanspolitikens långsiktiga hållbarhet. Denna bedömning baseras på beräkningar som sträcker sig så långt fram i tiden att alla väsentliga demografiska och ekonomiska förändringar som rimligen kan förutses beaktas” (Finansdepartementet, 2011 s. 44).

För att på bästa sätt klara av att göra dessa uppskattningar så använder de sig av långsiktsskalkyler som mäter huruvida den

”nuvarande finanspolitiken är långsiktigt hållbar definierat som att de skatteintäkter som följer av dagens skatteregler räcker till för att långsiktigt finansiera de offentliga utgifterna när hänsyn tas till ingångsnivån på den offentliga sektorns nettoskuld, den demografiska utvecklingen och andra viktiga trendmässiga förändringar” (Finansdepartementet, 2011: 44).

För att uppnå ”att dagens skattesystem klarar av att generera de skatteintäkter som krävs för att framtida generationer ska kunna garanteras samma standard i de offentliga välfärdssystemen som nuvarande generation” (Finansdepartementet, 2011: 44). ”För att värna om rättvisa mellan olika generationer kompletterar regeringen med jämna mellanrum också hållbarhets beräkningarna med generationsanalyser” (Finansdepartementet, 2011: 44 – 45).

Här kan man vidare se att de har ett långsiktigt perspektiv på den ekonomiska hållbarheten men begreppet *hållbar* används genomgående i det finansiella ramverket i olika sammanhang utan direkt definition vilket skapar en otydlighet i målbilderna. I den *långsiktiga hållbarheten* de förespråkar ovan saknas direkta miljömått även fast det finns en viss otydlighet vad som inkluderas i ”andra viktiga trendmässiga förändringar” (Finansdepartementet, 2011: 44). En tydlig skillnad mot generationsmålet i synen på långsiktig hållbarhet är ett utlämnande i sina beräkningar av de miljöproblem som långsiktigt kan tänkas komma av det finanspolitiska

ramverket. Systemet räknar alltså inte med de kostnader som kan tänkas komma om inte generationsmålet uppfylls.

Överskottsmålet är också en lösning för att säkra en hållbar ekonomi och innebär att en viss del av de offentliga inkomsterna ska sparas för att undvika stora underskott vid svåra tider. Som en åtgärd för att framtida generationer inte ska behöva betala för tidigare generationers ökade kostnader när de åldras. Överskottsmålet är dock begränsat och kan

”endast användas för att hantera den del av ökningen av andelen äldre som beror på *temporära* förändringar i ålderskohorternas storlek, dvs. det kan inte användas för att på lång sikt hantera de trendmässigt ökade offentligfinansiella kostnader som kan uppstå på grund av att medellivslängden ökar över tiden. Överskottsmålet kan inte heller användas för att på lång sikt förfinansiera framtida krav på en högre kvalitet i välfärden. Dessa kostnadsökningar måste framtida generationer finansiera själva, inte minst eftersom framtida generationer kommer att ha en högre välfärdsnivå via ekonomisk tillväxt” (Finansdepartementet, 2011: 21).

Men även här finns en avsaknad av de framtida problem generationsmålet utvärdering tar upp.

”Människors hälsa påverkas av klimatförändringar, exempelvis riskerar extrema väderhändelser att öka antalet olyckor och dödsfall och leda till mer psykisk ohälsa. Extrema väderhändelser påverkar även jord- och skogsbruk, vattenförsörjning, bebyggelse samt infrastruktur. Vissa klimatrelaterade problem som förekommer i dag kan komma att minska, medan andra kan komma att öka och samtidigt kan nya problem uppstå. Produktionspotentialen för såväl skogs- och jordbruk som vatten- och vindkraft väntas sammantaget öka något. Klimatförändringar antas även medföra ökad smittspridning, förändrad utbredning av infektionssjukdomar och smittbärande djur” (Naturvårdsverket, 2012: 115).

Vidare påpekar Generationsmålet ”för att kunna påbörja en samhällsomställning bör nyckelaktörer identifieras och motiveras, det vill säga viktiga aktörer som kan bromsa negativa trender och förstärka positiva trender” (Naturvårdsverket, 2012: 126). En sådan möjlig nyckelaktör skulle kunna vara Vattenfall då de är en av Europas största elproducenter och den största värmeproducenten, är verksam i sju länder och har cirka 33 000 anställda (Finansdepartementet, 2011: 3).

7.2 Ägardirektiven

Det övergripande verksamhetsmålet för Vattenfall lyder: ”Föremål för bolagets verksamhet är att generera en marknadsmässig avkastning” (Vattenfall AB (e), 2013: 1). Vilket begränsar Vattenfall till ett stort fokus på marknaden utan att ha några inslag gällande miljöhänsyn. Men denna marknadsmässiga avkastning ska uppnås genom underdirektiven.

”a) affärsmässigt bedriva energiverksamhet så att bolaget är ett av de bolag som leder utvecklingen mot en miljömässigt hållbar energiproduktion” (Vattenfall AB (e), 2013: 1). *Affärsmässigheten* styr här det första målet och vad som inkluderas i denna affärsmässighet är inte heller närmare specificerat. Denna del tar därmed utgångspunkt i ett ekonomiskt mål om än det ger möjlighet för tolkning. Men de ska också vara ”ett av de bolag som leder utvecklingen mot en miljömässigt hållbar energiproduktion” (Vattenfall AB (e), 2013: 1). Där det i samband med *affärsmässighet* och de övergripande diskursernas mångtydighet kring begreppet *hållbar* kan ställa frågan vad som här ses som *miljömässigt hållbar*? Statens finanspolitiska ramverk sätter en miljömässig begränsning för statens verksamheter genom uttalandet ”att ekonomisk tillväxt inte får åstadkommas med oacceptabla effekter på miljön, klimatet eller människors hälsa” (Finansdepartementet, 2011: 5) dock finns det ingen specificering på vad *oacceptabel* innefattar. Utgår man istället från de generationsmålet får företaget ett tydligare miljömässigt ramverk att utgå ifrån där hållbarheten är en av många delar som ska till för att uppnå generationsmålets inriktning (citerad på sida 24).

Enligt ägardirektiven ska Vattenfall även bedriva sin verksamhet genom att

- ”(b) tillhandahålla och bedriva handel med produkter och tjänster inom områden som befrämjar, stödjer eller kompletterar energiverksamheten, företrädesvis inom data- och telekommunikationsområdena samt abonnemangsrelaterade produkter och tjänster,
- (c) bedriva entreprenad- och konsultverksamhet inom främst energiområdet,
- (d) äga och förvalta dels fastigheter, dels aktier och andra värdepapper med anknytning till nämnda verksamheter,
- (e) för koncernens räkning bedriva kapital- och likviditetsförvaltning samt handel med värdepapper” (Vattenfall AB (e), 2013: 1).

Dessa fyra mål har rent ekonomiska syften men som begränsas av tolkningen av det första delmålet där de som sagt har ett uttalat mål om att vara ett av de ledande företagen i utvecklingen mot en *miljömässigt hållbar energiverksamhet*. Dock råder det otydlighet i vad just *hållbar* inrymmer och dessa mål begränsar heller inte deras verksamhet. Vilket gör att deras definition av vad som är prioriterad energiverksamhet och vad målet med denna verksamhet utöver marknadsmässig avkastning är vad som styr bolaget.

7.3 Vattenfalls organisation och tolkning

7.3.1 Uppförandekoden

Vattenfall baserar allt sitt agerande utefter uppförandekoden och ”Uppförandekoden gäller för alla Vattenfalls medarbetare världen runt och för alla bolag som konsolideras i Vattenfallkoncernen” (Vattenfall AB (g), 2012: 4).

”Att vi uppför oss etiskt innebär att vi behandlar alla med respekt, oavsett om de är kollegor, kunder, leverantörer, affärspartners eller aktieägare. Det betyder att vi håller vad vi lovar och alltid följer lagar och förordningar. Det betyder att vi bryr oss om hälsa, säkerhet och miljö och att vi agerar på ett ansvarsfullt sätt och alltid försöker hitta de bästa disponibla lösningarna. Det betyder att vi kommunicerar på ett tydligt och ärligt sätt, främjar ett hållbart samhälle och att vi har en stark integritet i allt vi gör.” (Vattenfall AB (g), 2012: 2)

Här talar de om att de ska främja ett hållbart samhälle, de bryr sig om säkerhet, hälsa och miljö och de ska följa lagar och förordningar. Dock är inget av detta, förutom lagar och förordningarna, direkt påverkande på deras verksamhet utan de har möjlighet att anpassa även om de måste ta det i beaktning.

Vad gäller lagar och förordningar så specificeras det vidare ”Om Vattenfall bedriver verksamhet i ett land som saknar lagar inom vissa områden eller har lägre standard än de som anges i Vattenfalls uppförandekod så ska vi följa uppförandekoden” (Vattenfall AB (g), 2012:10). Vilket i sin tur kan tolkas som att de inte ser sig begränsade av Svensk lagstiftning i sin verksamhet utanför Sverige, utan har endast värdlandets lagstiftning att tillgodose om den inte har lägre standard än deras egen uppförandekod. Vattenfall stödjer även FN:s Global Compact och tillämpar dess grundläggande principer i deras uppförandekod vilka inom miljö uppmanar företag att:

- ”7. Företagen ska stödja försiktighetsprincipen vad gäller miljörisiker,
8. ta initiativ för att främja ett större miljömässigt ansvarstagande, och
9. uppmuntra utveckling och spridning av miljövänlig teknik” (Vattenfall AB (g), 2012:9).

Men inte heller dessa sätter några direkta regleringar eller begränsningar vad gäller miljöpåverkan kontra affärsmässighet utan uppmanar snarare företaget att ta ett ökat ansvar.

De specificerar ytterligare tre relevanta punkter gällande miljöhänsyn där:

- ”• Vi förhindrar och, om möjligt, minskar de skadliga effekterna av våra åtgärder på människor och miljö.
- När vi väljer leverantörer, entreprenörer och affärspartners anger och bedömer vi deras miljöprestanda.

- Vi uppmanar våra kunder att använda energieffektivt som ett sätt att minska miljöpåverkan” (Vattenfall AB (g), 2012:14).

Här begränsas deras handlingsutrymme något när de säger att de ska förhindra skadliga effekter av deras organisation på människor och miljö. Dock är det en svårtolkad mening där de *om möjligt* ska minska sin påverkan. Uppförandekoden behandlar inga ställningstaganden huruvida affärsmässighet ska prioriteras i förhållande till andra områden och begränsar inte heller verksamheten nämnvärt vad gäller miljöfrågor utan går till stor del ut på att förklara de hänsynstaganden de tar.

7.3.2 Års- och Hållbarhetsredovisning

Utifrån sitt uppdrag har Vattenfall tagit fram ett ramverk för sin verksamhet som de delar in i fyra strategiska fokusområden, där det första är:

”Förstärkt fokus på operational excellence och kostnadsbesparingar. Dagens snabba förändringstakt ställer höga krav på organisationers förmåga att på kort tid anpassa verksamheten till nya förutsättningar. Operational excellence syftar till att förbättra effektiviteten inom hela koncernen, såväl inom de operativa verksamheterna som inom Staff Functions” (Vattenfall AB (f), 2013: 17).

Detta syftar vidare på deras interna styrning och relateras till uppförandekoden som analyserades närmare ovan. Den andra strategin är en

”Fortsatt stark och lönsam nordisk position. Norden är ett naturligt fokusområde för Vattenfall givet bolagets starka marknadsposition. Vattenfall har idag en ledande position på den nordiska marknaden i alla delar av värdekedjan och avser ytterligare stärka sin ställning i Norden. Bolaget ska vara en pålitlig, säker och respekterad aktör och vara ledande i utvecklingen av *förnybara energikällor i Norden när marknadsförutsättningarna är de rätta*” (Vattenfall AB (f), 2013: 17, min kursivering).

Här tar de en stark position och säger att de ska vara ledande inom förnybart men låter en ekonomisk faktor vara styrande genom att poängtera att marknadsförutsättningarna måste vara de rätta för att de ska inta rollen som marknadsledande inom förnybara energikällor i Norden. Detta går också i linje med deras ramar i uppförandekoden där de *om möjligt* skulle minska sin påverkan av miljö- och hälsoskadlig verksamhet. Vidare har de också mer specifika ekonomiska mål som

”ska säkerställa att Vattenfall skapar värde och genererar en marknadsmässig avkastning, att bolaget strävar mot en effektiv kapitalstruktur och att den finansiella risken hålls på en rimlig nivå. Det övergripande syftet med lönsamhetsmålet är att uppnå värdeskapande för bolagets ägare.

Värdeskapande är definierat som avkastning på sysselsatt kapital minus bolagets kapitalkostnad (kostnaden för eget kapital och lånat kapital)” (Vattenfall AB (f), 2013: 9).

Här visas att de har ett klart syfte att generera vinst åt sina ägare. I detta mål finns dock ingen begränsning gällande på vilka sätt denna vinst är acceptabel att förvärvas och inte heller huruvida vinsten får genereras på bekostnad av livsmiljöer eller människors hälsa.

Som svar på detta går det tredje målet ut på att:

”Vattenfall ska vara ett av de bolag som leder utvecklingen mot en miljömässigt hållbar energiproduktion. Målet att sänka bolagets CO₂-utsläpp är en viktig del för att uppnå denna vision och bolaget fortsätter att arbeta med metoder för att nå målet till 65 miljoner ton till 2020” (Vattenfall AB (f), 2013: 17).

Här lägger de fram tydligare mål som går i linje med miljönyttan, det är dessutom direkt kopplat till deras första mål i ägardirektiven men det är endast en begränsning av deras utsläpp och inga mer omfattande åtgärder så som krävs för att det ska gå i linje med generationsmålets syn på miljöhänsyn. Koncernchefen kommenterar vidare på deras utsläpp på 85 miljoner ton år 2012 och de möjligheter de har att minska dessa att:

”Genom vår nuvarande produktionsplanering kan vi nå ned till drygt 80 miljoner ton, och vi kommer genomföra ytterligare åtgärder för att säkerställa fortsatt reduktion ned till 65 miljoner ton. Vi ser aktivt över alternativ hur detta kan uppnås och vilket sätt som är det bästa möjliga för Vattenfall” (Vattenfall AB (f), 2013: 6).

Detta är en miljömässigt god utveckling. Dock kan man i koncernchefens kommentar utläsa att dessa nedskärningar endast kommer ske på det sätt som bäst gynnar Vattenfall där ”storleken på investeringarna måste anpassas till bolagets finansiella resurser för att möjliggöra tillväxtinvesteringar” (Vattenfall AB (f), 2013: 17) Det innebär i sin tur att nedskärningar inte kommer ske om det riskerar företagets ekonomiska tillväxt. Detta går även i linje med de tidigare begränsningar de påtalat om sina möjligheter att ta en marknadsledande roll inom förnybart och deras möjligheter att minska sin skadliga miljö- och hälsopåverkan. (Citat på sid 31 och 32)

Det fjärde och sista målet handlar om:

”Fortsatt tillväxt inom förnybar energiproduktion.¹⁴ Vattenfall har en fortsatt ambitiös tillväxtstrategi inom förnybar elproduktion. Samtidigt begränsas dock utrymmet för nyinvesteringar av de sämre marknadsförhållanden för hela energibranschen.... Vattenfall har som

¹⁴ Sol, vind och vatten är förnybara flöden av energi som man utvinner. (Everett et al., 2012)

mål att bolagets tillväxttakt inom förnybar energiproduktion ska vara högre än genomsnittet för energimarknaderna i norra och mellersta Europa” (Vattenfall AB (f), 2013: 18).

Koncernchefen vill även:

”poängtera att Vattenfall inte kommer att investera i nya kolkraftverk förrän det finns ett politiskt ramverk på plats kring CCS¹⁵ (Carbon capture and storage, avskiljning och lagring av koldioxid) och tekniken är färdigutvecklad och kommersiellt gångbar. Omställningen till energiproduktion baserad på förnybar energi är en långsiktig process som kommer att ta tid men vi är säkra på att det är rätt väg” (Vattenfall AB (f), 2013: 6).

Även här i de två ovan stående citaten kan en ekonomisk hållbarhet uttydas som styrande funktion för miljöarbetet då utrymmet för nyinvesteringar begränsas av marknadsförhållanden. När Vattenfall dessutom lägger de sig på en nivå där de ska vara högre än genomsnittet i tillväxttakt inom förnybar energiproduktion ser man en tydlig avsaknad av generationsmålets tydliga krav på att vissa företag måste gå före och visa vägen.

De arbetar också vidare med nya tillstånd för brunkolsbrytning.

”Det är viktigt att säkra tillstånden för brunkolsbrytning i gruvorna Welzow och Nochten samt att öppna dagbrottet Jänschwalde Nord för att säkerställa tillgångar för Vattenfalls brunkolsanläggningar i framtiden” (Vattenfall AB (f), 2013: 24).

”Vattenfall anser fortfarande att CCS-tekniken (Carbon Capture and Storage, avskiljning och lagring av koldioxid) är den bästa metoden att sänka bolagets CO₂-utsläpp. Men eftersom allmänhetens stöd saknas har Vattenfall beslutat avbryta CCS-demonstrationsprojektet Jänschwalde i östra Tyskland. Provdriften vid pilotanläggningen i Schwarze Pumpe fortsätter dock” (Vattenfall AB (f), 2013: 24).

Detta påvisar att kolkraften fortfarande är viktig i deras verksamhet och att de planerar att den långsiktigt ska vara en del av den.

Vattenfalls hållbarhetsarbete bygger vidare på Brundtlandskommissionens definition av hållbar utveckling där ”En hållbar utveckling tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” (Vattenfall AB (f), 2013: 21)

Vattenfall jobbar aktivt med hållbarhet på olika områden i sin verksamhet.

”Vattenfall har tillsammans med ett antal andra stora europeiska energibolag bildat initiativet Bettercoal, med syfte att förbättra företagens ansvar inom leveranskedjan för stenkol, med särskilt fokus på själva gruvorna. Under året formaliserades initiativet som en global icke-vinstdrivande

¹⁵ ”att avskilja koldioxid från kraftverkens rökgaser och komprimera den till vätska för permanent lagring långt ned i marken i lämpliga geologiska formationer.” (Vattenfall AB (h), 2013)

organisation. Bettercoal försöker etablera branschnormer för kolbrytning och fastställa principer och bestämmelser som företag som arbetar med kolbrytning förväntas följa” (Vattenfall AB (f), 2013: 22).

”Vattenfall har sedan 2008 signerat FN:s Global Compacts tio principer inom mänskliga rättigheter, arbetsrätt, antikorrupktion och miljö särskilt riktade åt företag. Vattenfall rapporterar sitt hållbarhetsarbete enligt Global Reporting Initiative (GRI) sedan 2003” (Vattenfall AB (f), 2013: 22).

De anpassar sig även efter de lagstiftningar som görs gällande där de har verksamhet och EU:s mål att 20 % av energikonsumtionen ska komma från förnybara energikällor till år 2020 och minst 55 % år 2050, ”kräver stora investeringar av energibolag och länder” (Vattenfall AB (f), 2013: 13). Detta är goda åtaganden som ligger i linje med EU målsättningar men även här kan man se tendenser till att dessa åtaganden de ingår inte är något utöver de gränser som är kravställt. Även generationsmålet kommenterar att om än ”samhället i många fall rör sig i en mer hållbar riktning går det för långsamt.” (Naturvårdsverket, 2012: 122)Vattenfalls investeringsplan för 2013 – 2017 där ”Vindkraft är den största enskilda kategorin inom tillväxtinvesteringarna. Under de närmaste fem åren avser Vattenfall investera 19 miljarder SEK i ny kapacitet... Investeringar i fossila energislag utgör 9 miljarder SEK (26 %) av tillväxtinvesteringarna” (Vattenfall AB (f), 2013: 18). Dock begränsas tillväxtinvesteringar till en särskild post där Vattenfall endast räknar in investeringar i ny kapacitet de ska göra och av deras totala investeringsbudget utgör dessa tillväxtinvesteringar 28 procent

Miljöhänsyn vägleder många av deras investeringar men begränsar inte i samma omfattning som ekonomiska intressen har påvisats begränsa. Ett problem med miljönytta och ekonomisk vinst i Vattenfalls organisation är att de inte alltid går hand i hand och även förnybar energi behöver anpassas utefter de ekologiska förutsättningarna. Ett tydligt exempel på det är

”EU:s ramdirektiv för vatten införs i svensk lag. En strikt tillämpning av lagen kan leda till ökade krav på åtgärder för att mildra de miljöeffekter som orsakas av vattenkraftproduktion, som till exempel påverkan på den biologiska mångfalden” (Vattenfall AB (f), 2013: 14).

Vattenfalls koncernchef kommenterar problematiken kring dessa begränsningar:

”Vi är dock oroade av de pågående politiska processerna i Sverige, dels vad gäller den svenska tolkningen av EU:s ramdirektiv för vatten, dels den pågående utredningen om vattenverksamheter. De riskerar att leda till omfattande anpassning och ombyggnation av vattenkraftanläggningarna vilket skulle kunna innebära ett betydande produktionsbortfall på upp till 10 % av den befintliga svenska vattenkraftsproduktionen” (Vattenfall AB (f), 2013: 6).

Vattenfall har utifrån ägarstyrning och sina egna uppsatta ramar tagit fram en vision som bolaget ska följa för att nå sina mål.

”Vattenfalls vision är att utveckla en *hållbar* och bred europeisk energiportfölj med långsiktig och ökande vinst med betydande tillväxtpotentialer. Samtidigt ska Vattenfall vara ett av de företag som leder utvecklingen mot en miljömässigt *hållbar* energiproduktion” (Vattenfall AB (f), 2013: 36, min kursivering).

I deras vision kan man tydligt se ett fokus på vinst men det finns i den en inkonsistent användning av begreppet *hållbar* då det används i dubbla sammanhang. Den första meningen handlar endast om rent ekonomiska mål där fokus ligger på långsiktighet, ökande vinst och tillväxt. I den andra meningen säger de att de ska vara ett av de ledande företagen mot miljömässigt hållbar energiproduktion. Där får *hållbar* istället en miljömässig betydelse.

Just vikten av bredden i deras organisation sammanfattas gott av koncernchefen då han i sin årsberättelse ”också betonar vilken styrka det är för Vattenfall att ha verksamhet inom sex olika energikällor. Det ger oss en god flexibilitet, samtidigt som det gör oss betydligt mindre sårbara. Därför är alla sex energikällor viktiga för oss” (Vattenfall AB (f), 2013: 5).

I visionen framställs deras inriktning av verksamheten mot tydliga ekonomiska mål men någon begränsning gällande vinstens påverkan på miljön finns inte. Här kan man dra en tydlig parallell till de tidigare citaten på sida 28 där generationsmålet tydligt säger att svensk energianvändning påverkar länder utanför våra gränser och att styrmedel och åtgärder måste till för att undvika miljö och hälsoskadlig verksamhet utomlands. Man kan även koppla ihop de ekonomiska begränsningar som sätts på miljöarbetet genomgående.

8 Slutsats

Det avslutande kapitlet kommer att sammanfatta resultaten i uppsatsen, diskutera betydelsen och implikationerna av resultaten tillsammans med de vidare frågor som dykt upp och som kan undersökas i framtida forskning. Först kommer uppsatsens frågeställningar besvaras, därefter kommer framtida forskningsmöjligheter diskuteras för att avslutningsvis diskutera de politiska konsekvenser som resultaten uppdragat.

8.1 Frågeställningarnas svar

För att på tydligast möjliga sätt besvara frågeställningarna upprepas de här:

- Hur yttrar sig eventuella motsägelser och inkonsistenta prioriteringar mellan ekonomisk vinst och miljönytta i det statligt ägda bolaget Vattenfalls diskurs?
- *För att besvara detta behöver jag veta:*

- a) Hur ser förhållandet mellan omgivande diskurser ut? Finns det inkonsistenser dem emellan?
- b) Hur styr omgivande diskurser bolagets ägardirektiv?
- c) Hur uttrycks och används de olika styrlogikerna i organisationen? Finns det motsägelser och inkonsistenta prioriteringar emellan ekonomisk vinst och miljönytta?

a) Både det finansiella ramverket och generationsmålet ser hållbarhet som en begränsande faktor för samhällets utveckling om än de lägger tyngd på olika faktorer kring begreppet. Dock ska generationsmålet vara ”vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället” (Naturvårdsverket, 2013) och bör därför också vägleda betydelsen av hållbarhet i det finansiella ramverket. Även den grundförutsättning det finansiella ramverket ser för att uppnå sitt mål om högsta möjliga välfärd är långsiktigt hållbar tillväxt. (Finansdepartementet, 2011: 12)

Dock anser generationsmålet utredning att nya mått på utveckling och välfärd behövs för att kunna uppnå de uppsatta målen i tid där den ekonomiska tillväxten både ses som ett problem och en möjlighet. Detta då den kan vara en drivkraft för en grönare teknisk utveckling och effektivare resursutnyttjande. Generationsmålet diskuterar även problematiken med svenska internationella företag som exporterar miljö- och hälsopåverkande verksamhet, i detta behövs tydligare kostnader för denna påverkan och styrmedel måste utvecklas för att hindra detta. (Naturvårdsverket, 2012: 108-123).

När man gräver djupare i vad som inkorporeras i begreppet hållbarhet i det finansiella ramverket så finns det en inkonsistent användning av det. Hållbarhet baseras i huvudsak på ekonomisk hållbarhet och långsiktig ekonomisk hållbarhet där de exempelvis tar hänsyn till en förändrad demografi hos befolkningen (Finansdepartementet, 2011: 44 – 45) och saknar många av de aspekter generationsmålet anser vara betydande.

Där det finansiella ramverket diskuterar miljömässig hållbarhet råder en stor otydlighet vad som inkorporeras i begreppet *oacceptabla effekter* i det finanspolitiska ramverket.

Dessa två övergripande diskurser lägger olika värderingar i begreppet *hållbarhet* men också tillväxt diskuteras i olika sammanhang mellan de två diskurserna. Där det finansiella ramverket endast diskuterar tillväxt rent ekonomiskt medan generationsmålet påtalar behovet av en mer kritisk syn på tillväxt då de påtalar att tillväxt både kan hjälpa och försvåra miljöarbetet. Men samtidigt ska generationsmålet vara ”vägledande för miljöarbetet på alla

nivåer i samhället” (Naturvårdsverket, 2013) vilket i sin tur kan ses som ett tillräckligt styrmedel för att styra verksamheter i dess riktning.

b) Det övergripande verksamhetsmålet för Vattenfall har en direkt ekonomisk inriktning utan någon miljöfokus där de ska skapa marknadsmässig avkastning. Dock styrs detta av fem underliggande mål där fyra mål av fem har rent ekonomiska syften. Dessa mål begränsas i sin tur av tolkningen av det femte delmålet som tar utgångspunkt i att organisationen ska bedrivas affärsmässigt. Men det femte delmålet har också ett uttalat mål om att bolaget ska vara ett av de ledande företagen i utvecklingen mot en miljömässigt hållbar energiverksamhet. Dock finns det en otydlighet kring vad *miljömässigt hållbar* innefattar på grund av de övergripande diskursernas mångtydighet kring begreppet *hållbar*.

Medan det finansiella ramverket definierar hållbar rent ekonomiskt såväl som ur ett mer miljömässigt perspektiv så har generationsmålet en betydligt mer omfattande bild av hållbarhet ur ett miljöperspektiv där de *oacceptabla effekterna* det finansiella ramverket talar om är fastställda med hjälp av generationsmålets 16 underliggande mål.

Målet begränsar inte deras verksamhet inom några av generationsmålet viktiga områden vilket gör att deras tolkning av vad som är deras prioriterade energiverksamhet och hur de ska skapa marknadsmässig avkastning styr organisationens inriktning.

c) Den första delen berör Vattenfalls uppförandekod vilket konstaterar att de följer de lagar och bestämmelser som gäller inom det land vari de bedriver sin verksamhet. Vidare får både det finansiella ramverket och generationsmålet direkt betydelse i deras Svenska verksamhet men inte utanför landets gränser. En intressant tolkning som framträder är att de inte ser sig lydande under Svensk lagstiftning utanför landets gränser utan följer då de lokala bestämmelserna om de överskrider kraven i deras egen uppförandekod. Dessa ramar och begränsningar innehåller främst formuleringar som är öppna för tolkning och liknar mer det finansiella ramverkets tolkning av miljömässig hållbarhet än generationsmålets. Ett gott exempel är ”Vi förhindrar och, om möjligt, minskar de skadliga effekterna av våra åtgärder på människor och miljö” (Vattenfall (g), 2012:14). Vilket är en svårtolkad mening men i dess sammanhang tolkas som att de skyddar sina nuvarande verksamheter med formuleringen att de ”om möjligt” ska minska sin påverkan. Den andra delen i denna fråga berör deras års- och hållbarhetsredovisningen där sådana begränsningar uppträder genomgående på olika områden. De ska ”vara ledande i utvecklingen av förnybara energikällor i Norden när marknadsförutsättningarna är de rätta” (Vattenfall (g), 2012:17). Nedskärningar av deras koldioxidutsläpp kommer ske på det sätt som bäst gynnar Vattenfall (Vattenfall (g), 2012:6).

Utrymmet för nyinvesteringar begränsas av rådande marknadsförhållanden (Vattenfall (g), 2012:18) och storleken på investeringarna av förnybara energikällor måste anpassas till bolagets finansiella resurser (Vattenfall (g), 2012:6).

Detta kan ses som en direkt tolkning av det överliggande delmålet i ägardirektiven att miljöhänsynen begränsas av affärsmässighet och den ekonomiska vinsten.

Ser man vidare på generationsmålet behov av företag som går före och visar vägen så är Vattenfall i dagens läge inte ett av dem i framkant av produktion från förnybara energi. Dock hindrar det inte att de tar en ledande position på marknaden inom förnybart i framtiden. Men Vattenfall ser också alla energikällor lika viktiga, såväl kol som vindkraft där deras mål är att denna energiportfölj ska vara hållbar och bred med ökande vinst och tillväxtpotentialer. De arbetar också med nya tillstånd för gruvkolsbrytning och inväntar godkända CCS metoder till kolkraft begränsas utbyggnaden av förnybart av marknadsförhållandena (Vattenfall (6), 2013: 6, 24).

I bolagets vision kan man också tydligt se hur den inkonsistenta användningen av begreppet *hållbar* skapar otydlighet där hållbar energiproduktion används först i ett sammanhang av långsiktighet, ökande vinst och tillväxt. För att sedan användas igen i miljömässigt *hållbar* energiproduktion. Det finns heller inte någon närmare definition av vad begreppet innebär och någon begränsning gällande vinstens påverkan på miljön finns som tidigare påpekat heller inte. Som tidigare nämnt kan man dra en tydlig parallell till generationsmålet som säger att svensk energianvändning påverkar länder utanför våra gränser och att bättre styrmedel och åtgärder måste till.

Deras hållbarhetsarbete baseras också på Bruntlandkommissionens definition av hållbar utveckling (Vattenfall (6), 2013: 21) som också är känd för sina tolkningsmöjligheter (Sachs, 1999).

Slutsats:

De slutsatser som kan dras är att det finns tydliga tendenser till att motsättningar och inkonsistenta prioriteringar mellan miljöhänsyn och ekonomisk vinst existerar i bolaget Vattenfall. Man kan vidare se att det finns en bred användning av begreppet *hållbar* men även *tillväxt* som kan skapa otydlighet och tolkningsfrihet inom organisationen.

Man kan även se att den ekonomiska styrlogiken upprepat begränsar miljöarbetet inom organisationen och det övergripande verksamhetsmålet för Vattenfall ”är att generera en marknadsmässig avkastning” (Vattenfall AB (f), 2013: 1) vilket talar tydligt för den ekonomiska vinstens prioritering i organisationen. Även det faktum att Finansdepartementet

på ensam hand har ansvaret för Vattenfalls förvaltning bidra till att de ekonomiska intressena spelar en stor roll (Regeringskansliet (b), u.d.).

För att motverka den tolkningsfrihet som råder på miljöområdet behövs tydligare styrmedel och en konsekventare begreppshantering. Annars ökar risken för tolkningsfrihet och att de mål som generatonsmålet trycker på fortsatt inte blir tydligare eller direkt specificerade i organisationen. Dock kan man här koppla ihop med Juhlin och Thelanders (2013) tidigare forskning som fastslagit att staten idag snarare eftersträvar mindre direktiv och friare styrning för Vattenfall.

Man kan också dra en tydlig parallell till Thomassons (2013) tidigare påvisade problematik som kan uppstå inom hybridorganisationer då en otydlighet målen emellan då båda styrlogikerna är högst påtaglig inom organisationen. Undersökningen har också kompletterat Riksrevisionens rapporter från 2004 och 2007 genom att igen påvisa motsägelsen mellan den svenska miljöpolitiken och Vattenfalls verksamhet. Uppsatsen bidrar även till att påvisa de luckor som finns och där möjligheterna att tolka skapar tveksamheter och möjligheter att bedriva en verksamhet som inte överensstämmer med svensk miljöpolitik.

8.2 Framtida forskning

Vad gäller framtida forskning så hade det varit högst intressant att se närmare på Vattenfalls direkta verksamhet och hur deras styrdokument och ställningstaganden appliceras i praktiken. Detta för att närmare se huruvida den faktiska verksamheten följer svenska regler även fast de inte ser sig styrda av dessa utanför landet.

Det som i sin tur skulle kunna komplettera denna forskning hade varit närmare forskning på styrelse- och koncernsammansättning för att se närmare på deras bakgrunder och kunskaper inom de två styrlogikerna. Detta skulle vidare kunna genomföras via intervjuer för att på bästa sätt komma på djupet hos subjekten.

Ett annat område som skulle kunna komplettera tidigare forskning skulle vara att se på fler hybridorganisationer så som Statens Järnvägar eller vapenexporten huruvida liknande problematik finns i dessa bolag?

Litteraturförteckning

- Abrahamsson, J., 2013. *EU:s utvecklingspolicy och konflikten kring jordbruksprotektionismen: En argumentationsanalys av Europeiska unionens policydokument.*, Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Adolfsson, P. & Solli, R., 2009. *Offentlig sektor och komplexitet: Om hantering av mål, strategier och professioner.* 1:1 red. Lund: Studentlitteratur AB.
- Anon., 2013. *Klimatforum 2013.* Stockholm: u.n.
- A-S, K., 2011. *Förnyelse med förhinder – Den riksdagspolitiska debatten om omställningen av energisystemet 1980-2010.* Linköping: LiU-Tryck.
- Beladi, H. & Chao, C.-C., 2006. Does privatization improve the environment?. *Economics letters*, 12, pp. Upplaga 93, Nummer 3, sidor 343 - 347.
- Bengtsson, H., 2012. *Offentlig förvaltning : att arbeta i demokratins tjänst.* Malmö: Gleerup.
- Bergström , G. & Boréus , K., 2005. *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys.* Lund: Studentlitteratur AB.
- Beronius, M., 1991. *Genealogi och sociologi: Nietzsche, Foucault och den sociala analysen.* Stockholm: Stehag: Symposion.
- Brandinger, R., 2010. *Ägarstyrning och Ägardirektiv: Hur du som företagare når dina mål.* Estonia: Styra Förlag.
- Brown, L. R., 2008. *Plan B 3.0: Uppdrag: Rädda Jorden.* u.o.:Earth Policy Institute.

- Brown, L. R., 2009. *Plan B 4.0 Mobilizing to Save the Civilization*. United States of America: Earth Policy Institute.
- Chen, G., 2012. *China's climate policy*. London: Routledge.
- Chick, M., 2007. *Electricity and energy policy in Britain, France and the United States since 1945*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Deutch, J. M., 2011. *Crisis in Energy Policy*. u.o.:Harvard University Press.
- Eriksson, A. H. & Faugert, S., 2007. *Är statligt ägda företag föredömen i miljöarbetet?*, Stockholm: Naturvårdsverket.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerum, L., 2012. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4 red. Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Everett, B., Godfrey, B., Stephen, P. & Janet, R., 2012. *Energy Systems and Sustainability: Power for a Sustainable Future*. u.o.:The Open University.
- Finansdepartementet, 2011. *Ramverk för finanspolitiken*. [Online]
Available at: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/42/85/caeb015b.pdf>
- Forslund, M., 2013. *Departementssekreterare, bitr. affärsjurist: Enheten för bolagsanalys och ägarstyrning: Finansdepartementet* [Intervju] (13 08 2013).
- Frostenson, M., Helin, S. & Sandström, J., 2012. *Hållbarhetsredovisning : grunder, praktik och funktion*. Malmö: Liber.
- Gilje, N. & Grimen, H., 2007. *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Goldeng, E., Grünfeld, L. & Benito, G., 2008. *The performance differential between private and state owned enterprises: The roles of ownership, management and market structure*. 7 red. u.o.:Journal Of Management Studies,.
- Grafström, M., Göthberg, P. & Windell, K., 2008. *CSR : företagsansvar i förändring*. Malmö: Liber.
- Grahovar, M., 2012. *The Role of Corporate responsibility Disclosure - For managing external expectation and pressure*, Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Grankvist, P., 2012. *CSR i praktiken: hur företag jobbar med hållbarhet för att tjäna pengar*. Malmö: Liber.
- Gustavsson, H. & Danielsson, N., 2004. *Hantering av målkonflikten mellan miljömål och affärsmål - En fallstudie inom ESAB*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Hallgren, H., 2009. *Det Gröna Skiftet - Från industrialism till ekologism*. Borås: Recito Förlag AB.

- Hanmin, L. & Xingxiu, W., 2011. The Nature, Features and Governance of State-owned Energy Enterprises. *Energy Procedia*, Volym 5, pp. 713-718.
- Hansson, L., 1991. *Kommunalt bolag? : en studie av för- och nackdelar med bolagisering av kommunal teknisk verksamhet*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Harris, Q. V., 2009. *Energy Policy: Issues, Actions and Consequences*. Portland: Nova Science Publishers.
- Helm, D. & Hepburn, C., 2009. *The Economics and Politics of Climate Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Hettne, B., 2005. *Från Pax Romana till Pax Americana: Europa och världsordningen*. Stockholm: Santérus Förlag.
- IPCC, 2013. *Fifth Assessment Report (AR5)*, Stockholm: IPCC.
- Jackson, T., 2009. *Prosperity without growth : economics for a finite planet*. London: Earthscan.
- Juhlin, M. & Thelander, H., 2013. *Vattenfall - I nationens Intresse?: En diskursanalys av den riksdagspolitiska kampen om Vattenfall*. Linköping: Linköpings Universitet.
- Kikeri, S. & John, N., 1993. *Privatization: the lessons of experience*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Lenshow, A., 2002. *Environmental Policy Integration: Greening Sectoral Policies in Europe*. u.o.:Earthscan.
- Lesourd, J.-B., 1996. *Models for energy policy*. London: Routledge.
- Lindvall, J. & Rothstein, B., 2010. *Vägar till välstånd: Sambandet mellan demokrati och marknadsekonomi*. Stockholm: SNS Förlag.
- Lombardo, R. & D'Orio, G., 2012. Corporate and State Social Responsibility: A Long-Term Perspective. *Modern Economy*, Issue 3, pp. 91-99.
- Mansfield, B., 2008. *Privatization: property and the remaking of nature-society relations*. Oxford: Blackwell, cop.
- March, J. G. & Olsen, P. J., 1989. *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*. New York : Free Press.
- May, S., Cheney, G. & Roper, J., 2007. *The debate over corporate social responsibility*. New York: Oxford University Press.
- McDonald, D. A. & Ruiters, G., 2004. *The Age of Commodity : Water Privatization in Southern Africa*. London: Earthscan.
- Meadows, D., Randers, J. & Meadows, D., 2004. *Limits to Growth: The 30-year update*. u.o.:Chelsea Green Publishing Company.

Morata, F. & Sandoval, I. S., 2012. *European energy policy : an environmental approach*. Cheltenham: Edward Elgar.

Naturvårdsverket, 2007. *Är statligt ägda företag föredömen i miljöarbetet?: En utvärdering av hur statligt ägda företag arbetar mot miljö kvalitetsmålen*, Stockholm: Naturvårdsverket.

Naturvårdsverket, 2012. *Steg på vägen: Fördjupad utvärdering av miljömålen 2012*, Bromma: u.n.

Naturvårdsverket, 2012. *Våra publikationer: Steg på vägen*. [Online]
Available at: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6500-3.pdf>

Naturvårdsverket, 2013. *Generationsmålet*. [Online]
Available at: <http://miljomal.se/sv/Miljomalen/Generationsmalet/>

Neuman, I. B., 2003. *Mening Materialitet Makt : En introduktion till diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB.

Nilsson, M. & Eckerberg, K., 2009. *Environmental Policy Integration in Practice: Shaping institutions for learning*. u.o.:Earthscan.

Norman, F., 1996. *Public sector management in Europe*. London: Prentice-Hall/Harvester Wheatsheaf.

North, D. C., 1993. *Institutionerna, tillväxten och välståndet*. Stockholm: Studieförbundet.

Olhed, D. & Georgson, P., 2013. *Hur styr politiker ett bolag? - En studie av Staffanstorps AB*. Lund: Lunds Universitet.

Oosthoek, J. & Gills, B. K., 2008. *The Globalization of Environmental Crisis*. u.o.:Routledge.

Pollitt, M. G., 2012. The role of policy in energy transitions: Lessons from the energy liberalisation era. *Energy Policy*, 50(November), pp. 128-137.

Portney, P. R. & Stavins, R. N., 2000. *Public policies for Environmental Protection*. United States of America: Resources for the Future.

Pricewaterhousecoopers, Ö., 2008. *CSR - from risk to value : the business case for corporate social responsibility, CSR*. Lund: Studentlitteratur.

Prugh, T., Costanza, R. & Daly, H., 2000. *The Local Politics of Global Sustainability*. United States of America: Island Press.

Regeringen (b), 2013. *Mål för finanspolitiken*. [Online]
Available at: <http://www.regeringen.se/sb/d/2548/a/157089>

- Regeringen (c), 2011. *Ramverk för finanspolitiken*. [Online]
Available at: <http://www.regeringen.se/sb/d/14252/a/164285>
- Regeringen (d), 2012. *Bolagsstyrning: Bolagsordning*. [Online]
Available at: http://corporate.vattenfall.se/sv/file/Bolagsordning_2012-11-28_11977119.pdf
- Regeringen, 2013. *Sveriges internationella överenskommelser*. [Online]
Available at: <http://www.regeringen.se/sb/d/3305>
- Regeringskansliet (b), u.d. *Aktiv bolagsförvaltning*. [Online]
Available at: <http://www.regeringen.se/sb/d/17676>
[Använd 17 12 2013].
- Regeringskansliet (c), 2013. *Regeringskansliet: Sveriges miljömål*. [Online]
Available at: <http://www.regeringen.se/sb/d/2055/a/12537>
- Regeringskansliet, 2013. *www.regeringen.se*. [Online]
Available at: <http://www.regeringen.se/sb/d/2548/a/157089>
- Riksrevisionen (b), 2005. *Granskningar*. [Online]
Available at: <http://www.riksrevisionen.se/sv/rapporter/Rapporter/EFF/2005/Bolagiseringen-av-Statens-jarnvagar/>
- Riksrevisionen (b), 2007. *Vattenfall - Med vind i ryggen?*. [Online]
Available at: http://www.riksrevisionen.se/PageFiles/1389/RR_2007_29.pdf
- Riksrevisionen (c), u.d. *Statligt ägda bolag (samtliga)*. [Online]
Available at: <http://www.riksrevisionen.se/sv/vardeforrad/myndigheter/aktuella/Statliga-bolag-Samtliga1/>
[Använd 06 10 2013].
- Riksrevisionen, 2004. *Riksrevisionen: Näringsliv*. [Online]
Available at: <http://www.riksrevisionen.se/sv/rapporter/Rapporter/EFF/2004/Vattenfall-AB--uppdrag-och-statens-styrning-/>
- Rodrik, D., 2007. *One economics, many recipes: globalization, institutions, and economic growth*. Princeton: Princeton University Press.
- Rolfer, B., 2008. *Stat till salu: om försäljning, bolagisering, privatisering och nedskärning*. Stockholm: Premiss i samarbete med Fackförbundet ST, 2008.
- Rothstein, B., 2010. *Vad bör staten göra?: om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS förlag.
- Sachs, W., 1999. *Planet Dialectics: Explorations in Environment and Development*. London: Zed Books.

Statistiska Central Byrån, 2011. *Offentlig statistik 2011*. [Online]

Available at:

http://www.scb.se/statistik/publikationer/OE0903_2011A01_BR_00_OE06BR1101.pdf

Stockholm Resilience Center, 2009. *Stockholm Resilience Center*. [Online]

Available at: <http://www.stockholmresilience.org/planetary-boundaries>

Thomasson, A., 2013. *Styrning av offentligt ägda bolag*. Lund: Studentlitteratur.

Unionen, E., 2013. *European Commission*. [Online]

Available at: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/corporate-social-responsibility/index_en.htm

United Nations (2), 2013. *Sustainable knowledge platform*. [Online]

Available at: <http://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1373>

United Nations Development Programme, 2009. *Human Development Report: Gender Empowerment measure and its components*. [Online]

Available at:

http://www.undp.org/tr/publicationsDocuments/Table_K_from_HDR_2009_EN_Gender%20Empowerment%20Measure.pdf

[Använd 13 05 2013].

United Nations, 2013. *United Nations Treaty Collection*. [Online]

Available at:

http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-1&chapter=27&lang=en

Utrikesdepartementet, 2002. *Sveriges överenskommelser med främmande makter*. Stockholm: Utrikesdepartementet.

Vattenfall AB (b), 2013. *Vattenfalls kraftverk*. [Online]

Available at: <http://produktion.vattenfall.se/#/energy-source/coal>

[Använd 13 10 2013].

Vattenfall AB (c), 2013. *Koncernens historia*. [Online]

Available at: <http://corporate.vattenfall.se/sv/koncernens-historia.htm>

[Använd 13 10 2013].

Vattenfall AB (d), 2013. *Intern styrning*. [Online]

Available at: <http://corporate.vattenfall.se/sv/intern-styrning.htm>

[Använd 13 10 2013].

Vattenfall AB (e), 2013. *Bolagstyrningsdirektiv*. [Online]
Available at: http://corporate.vattenfall.se/sv/file/Bolagsordning_2012-11-28_11977119.pdf
[Använd 13 10 2013].

Vattenfall AB (f), 2013. *Bolagsstyrningsrapport med hållbarhetsredovisning*. [Online]
Available at:
http://corporate.vattenfall.se/sv/file/Bolagsstyrningsrapport_2012.pdf_27410771.pdf
[Använd 13 10 2013].

Vattenfall AB (g), 2012. *Intern Styrning*. [Online]
Available at: http://corporate.vattenfall.se/sv/file/Code_of_Conduct_SE.pdf_22546874.pdf
[Använd 13 10 2013].

Vattenfall AB (h), 2010. *Miljöpolicy*. [Online]
Available at: http://corporate.vattenfall.se/sv/file/Miljopolicy_2011_18019414.pdf
[Använd 16 10 2013].

Vattenfall AB (h), 2013. *CCS*. [Online]
Available at: <http://corporate.vattenfall.se/sv/vattenfalls-ccs-projekt.htm>
[Använd 23 10 2013].

Vattenfall AB, 2013. *Vattenfall: Vår verksamhet*. [Online]
Available at: <http://corporate.vattenfall.se/sv/vattenfalls-vision-och-strategiska-inriktning.htm>

Vennberg, Å., 2013. *Olika perspektiv: en diskursanalys av Sveriges politik rörande minoritetsspråk i utvecklingssamarbeten och i nationell kontext.*, Göteborg: Göteborgs Universitet.

Wallimann, I., 2013. *Environmental Policy is Social Policy – Social Policy is Environmental Policy: Toward Sustainability Policy*. u.o.:Springer.

Werhane, P. H., 1991. *Adam Smith and his legacy for modern capitalism*. New York: Oxford University.

Wijkman, A. & Rockström, J., 2012. *Bankrupting nature: denying our planetary boundaries*. London: Routledge.

Wollman, H. & Marcou, G., 2010. *The provision of public services in Europe : between state, local government and market*. Cheltenham: Edward Elgar.